

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет історії та філософії

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра культурології

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «Флористична символіка як форма візуалізації культури»

«Floristic symbolic as a form of visualization of culture»

Виконав: студент денної форми навчання
спеціальності 034 Культурологія
Мунтян Олег Олегович

Керівник к.філос. н., доц. Левченко В. Л. _____

Рецензент д.філос.н., доц. Соболевська О.К. _____

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ____ від _____ 2021 р.

Захищено на засіданні ЕК № ____
протокол № ____ від _____ 2021 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою
ECTS/ бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

(підпис) Соболевська О. К.
(прізвище, ініціали)

(підпис) Левченко В. Л.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2021

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Огляд джерел та літератури.....	8
Розділ 2. Специфіка трактування головних флористичних символів у світовій культурі.....	10
2.1. Королева квітів – троянда, як символ святкувань, переможців і таємниць.....	10
2.2. Значення символу тюльпана у культурі Туреччини та Нідерландів.....	19
2.3. Лотос. Від символу чистоти до культури кулінарії.....	25
2.4. Роль символу хризантеми в культурах далекого сходу.....	39
2.5. <i>Helianthus</i> – сонячна квітка. Значення та візуалізація у культур.....	33
Розділ 3. Аналіз значення символів квітів, як форми візуалізації культури.....	40
3.1. “Лілія долин” у європейській традиції.....	40
3.2. Мак, як символ пам’яті	45
3.3. “Божественна квітка”. Символ гвоздики, від легенд до бутоньєрки.....	49
3.4. Символ півоній в літературі та живописі.....	55
3.5. Камелія, шлях до символу модного будинку “Chanel”.....	59
Розділ 4. “Fleur de lys” чи “fleur de lis”? Помилки при трактуванні одного з найпопулярніших геральдичних символів та його значення.....	66
4.1. “Fleur-de-lys” – поява та значення у європейській культурі.....	66
4.2. “Fleur-de-lis” – від християнського символу до королівської емблеми.....	72
Висновки.....	80
Список джерел та літератури.....	82

Вступ

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження даної роботи обумовлена тим, що в даний час флористичні символи є невід’ємною частиною культури сьогодення, які почали формуватися ще в давні часи. Тоді людина наділяла навколишні предмети різними символами та значеннями, і присуджувала їх до якихось важливих подій чи конкретним людям, визначним постатям та персонажам. Людське життя розумілось подібно квітці. Людина розглядалася як така, що народжується і росте, подібно насінню, коли з нього проривається маленький листок і з кожним днем, набираючись енергії, росте, і в один момент проривається крізь земельну гладь і тягнеться до промінів сонця. Формування і цвіт квітки є образом становлення людини і перехід її від дитинства до дорослого життя. Але цей цвіт не є нескінченним, і з часом він згасає, як і людське життя.

Підтвердження моєї думки про кореляцію природи з людським життям, де зв'язок природи з порами року - зародження, розквіт, згасання, порівнюється з етапами людського життя – дитинство, юність, зрілість, старість та смерть, можна знайти в біблійському тексті Псалтир: “Дні людини – як трава; як колір польовий, так він цвіте.” [39], “Пройде над ним вітер і немає його, і місце його вже не впізнає його.” [43]. В книзі Іова також простежується цей зв'язок: “Вона виходить, як квітка й зів'яне, і втікає, мов тінь, і не застається...” [12]. Схоже порівняння ми зустрічаємо у Миколи Яковлевича Данілевського. У своїй концепції культурно-історичних типів, він проводить порівняння цих типів з живими організмами, а саме говорить, що життєвий цикл культурно-історичних типів протікає як у багаторічних одностатевих рослин, у яких період росту триває довго, а період цвітіння і плодоношення краток і назавжди виснажує їх життєві сили [22, С. 101]. В культурологічному аспекті символ вважається особливою категорією культури, яка означає здатність до накопичення і трансляції знань про світ впродовж зміни людських поколінь. За концепцією символічних форм Ернста Кассіра, символ є здатністю творчо конструювати

світ, а сама людина, за думкою видатного німецького філософа, може бути охарактеризована як “символічна тварина”. За думкою Юрія Михайловича Лотмана, символізм є важливим механізмом культури, що він яскраво виразив у своїй праці “Символ в системі культури”. “Символ, – пише вчений, - ніколи не належить якомусь синхронному зрізу культури - він пронизує цей зріз по вертикалі, приходячи з минулого і йдучи в майбутнє” [32, С. 148].

Наявність в стародавньому Римі богині квітів та весни Флори свідчить про важливість для людей того часу флористичної символіки, і ця тема відображається у картинах багатьох митців з епохи Відродження та пізніх періодів розвитку мистецтв: Сандро Боттічеллі “Весна”, Тіціан “Флора”, Рембрандт ван Рейн “Флора”, Нікола Пуссен “Тріумф Флори” і “Царство Флори” та інші. Тому не дивно, що флористична символіка була одним із основних елементів в культурі, через схожість у життєвих циклах людини і флори, що отримало відображення у наступних сферах: міфологія, мистецтво, скульптура, література, медицина, садово-паркове мистецтво та інше. В сучасній культурі флористичні символи є невід’ємним способом передачі культурних кодів. Наприклад, в кліпі американської зірки Katy Perry на пісню “Unconditionally” квіти є одним із головних елементів художньої задумки режисера, через який передається дух і настрої самої пісні. Інші дві відомі на увесь світ співачки Rihanna та Beyonce у 2018 році для своїх образів також обрали квіткові символи. Артистки з’явилися на обкладинках відомого журналу Vogue. Rihanna знялась для вересневого видання британського Vogue, де волоси співачки прикрашають неймовірно гарні квіти, які своєю формою та кольором підкреслюють образ співачки, незвичний макіяж та взагалі експериментальний настрій, який є однією з головних особливостей даної постаті. Rihanna одна з небагатьох співачок, яка не боїться експериментувати зі стилем у одязі, музиці, шоу, бізнесі та іншому. І якраз флористичні символи у цій фотосесії ототожнюють цей дух, що робить дані світлини дуже сміливими та сучасними. Для обкладинки журналу Garage Magazine у 2018 році барбадоська поп-діва Rihanna також використала флористичні символи, але не в

якості прикраси на голові, як в журналі *Vogue*, а в одязі. Зірка обрала вінтажний топ з рожевими трояндами, який надав британський магазин вінтажного одягу *One of the kind archive*. Роком раніше, співачка у співпраці з брендом *Chopard* випускає колекцію ювелірних виробів, де на одній із моделях сережок використали флористичний символ, підкреслений коштовним камінням (сапфірами, турмалінами та діамантами) різних відтінків. Цей символ став основою даної колекції, кожна прикраса якої була випущена обмеженим тиражем у 2000 примірників. У вересневому виданні американського *Vogue* знялась співачка *Beyonce*, у якої також на світлинах волоси прикрашені квітковою композицією, але на відміну від образу *Rihanna*, квіти *Beyonce* є більш класичними і ніжними через колір квітів, що також підкреслюють образ співачки і створюють настрій легкості. Таких прикладів можна наводити безліч, що тільки підтверджує важливість вивчення даної теми. Ці та інші співачки та співаки мають великий вплив на своїх слухачів та шанувальників, саме вони, як і інші відомі у ХХІ сторіччі діячі є тими, хто задає тренди та моду, саме вони формують сучасні культурні новації та є прикладами для натхнення багатьох людей по всьому світу. І використання цими людьми флористичних символів у моді, кіномистецтві, музиці, відеокліпах, літературі, образотворчому мистецтві, та інших видах художньої діяльності, є важливим елементом культури сьогодення. Тому вивчення цієї теми може допомогти для розкриття кодів і сенсів, які закладаються у ці символи в наш час та роль і значення їх у минулому.

Метою нашого дослідження є розглянути флористичні символи, їх форми відображення у різних культурах і окреслити основні причини та фактори, які впливали на формування символічних образів.

Відповідно до поставленої мети ставляться такі **завдання**:

1. Дослідити специфіку трактування флористичних символів у світовій культурі.
2. Проаналізувати значення квіткових символів, як форми візуалізації у культурі.

3. Дослідити геральдичний символ “fleur de lis”.

Об'єктом дослідження є флористика.

Предметом виступає флористична символіка.

Хронологічні та територіальні межі. В роботі розглядаються предмети починаючи з давніх часів до сучасності. Територіальною основою для дослідження є Європейський регіон, а саме: країни Франція, Італія, Англія, Німеччина, Голландія, Україна, країни близького та дальнього сходу (Єгипет, Туреччина, Китай, Японія) та території північної та південної Америки.

Методологія і методи дослідження. У даному дослідженні використовуються наступні методи. По-перше, метод дескрипції задля більш ширшого та детального наукового опису символічних кодів та значень флористики у різних культурах. По-друге, трактування кожною культурою флористичних символів через призму власних поглядів, традицій та правил, змушує вдатися до герменевтичного методу або методу інтерпретації. По-третє, важливим у дослідженні є потреба вивчення різних періодів та порівняння їх між собою і саме для цього застосовується компаративістський метод. Цей метод є актуальним і необхідним у порівнянні культур різних країн у один часовий період, а також порівнянні культури однієї країни в різних історичних періодах.

Апробація роботи. Основні положення роботи доповідалися на конференції “Захід-Схід: Культура та сучасність” (2020 р.), 77 звітній студентській науковій конференції ОНУ імені І.І. Мечникова (2021 р.) та Міжнародній науково-практичній конференції “І наукові читання пам'яті Марата Верникова”. Також за матеріалами дослідження зроблена публікація на тему “Флористична символіка як форма візуалізації культури” у збірці наукових праць “І Верниковські читання (2021): Матеріали Наукових читань пам'яті Марата Верникова” [35].

Логіка роботи: у вступі обґрунтовано актуальність теми, сформовані цілі, розробленість проблеми і методи які були використані в даній роботі. В дипломному дослідженні вивчаються не усі квіти, а лише ті, які мають найбільшу

цінність у різних культурах світу та були відображенні в різних сферах людського життя. Усього в роботі проаналізовані дванадцять видів квітів що мали велике символічне значення для культури: троянда, тюльпан, соняшник, конвалія, мак, гвоздика, півонія, лотос, камелія, хризантема, ірис та лілія. Перший розділ є оглядом на джерела та літературу з теми дослідження. Другий розділ присвячений специфіці головних флористичних символів у світовій культурі та складається з п'яти підрозділів. У третьому розділі проводиться аналіз символічних значень квітів, як форм візуалізації у культурі. Цей розділ включає у собі п'ять підрозділів. В четвертому розділі який складається з двох підрозділів, проводиться дослідницька робота з виявлення помилок при трактуванні одного з найпопулярніших геральдичних символів, а саме лілії (*fleur de lis*). Для підтвердження основних тез магістерської роботи у кожному розділі проводиться аналіз емпіричного матеріалу в якому відображені флористична символіка у різних художніх практиках та у людському житті взагалі у різних часових періодах та різних культурах. Робота закінчується висновками, зробленими на основі поставлених завдань та списком використаних джерел і літератури.

Структура роботи включає в себе: вступ, чотири розділи, дванадцять підрозділів, висновки та список джерел і літератури.

Розділ 1

ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Серед робіт, які є основою для дослідження теми символіки квітів є праця британського антрополога та соціолога “The Culture of Flowers”. Дана робота є аргументована і енциклопедична у своєму вивченні, що розкриває соціальні та символічні значення квітів. Автор проводить аналіз символічного та транзакційного використання квітів у різних сферах людського життя та різних періодах, від стародавнього Єгипту до наших часів. Крім того, у цій роботі підіймається роль писемних текстів у формуванні культури квітів, що є актуальним для даного дослідження.

Для більш детального дослідження по кожній рослині, використовується більш профільна література, наприклад робота Пітера Кукельскі, Чарльда Філліпса та Джудіт Танкард під назвою “Rosa: The Story of the Rose”. Ця книга є основою для дослідження символіки троянди, яка оповідає про значення та історію цієї рослини у різних епохах, а також наприкінці формується погляд на сучасну роль троянди, а також її майбутнє.

У розділі з дослідження символіки тюльпана важливу роль відіграє робота Анни Паворд “The Tulip”, особливість якої в тому, що авторка є не тільки письменницею та журналістом, Анна Паворд є професійною садівницею, через що ця робота розглядається та формується не тільки з сухими історичними і культурними фактами, але і з біологічними особливостями та на основі практичного опиту. Але ця робота містить і низку недоліків, на які я маю вказати, тому що це має прямий вплив на актуальність дослідження цієї роботи, та робіт інших вчених. Деяка інформація дезорганізована та повторюється, а деякі моменти мають звичайне перелічування, наприклад - книг, каталоги, прізвища людей, назва місць та іншого, без роз’яснення. Також великою проблемою цієї праці є цитати історичних ресурсів французьких виробників та постатей які не мають перекладу. Тобто, якщо читач не розуміє французької, то великі фрагменти інформації будуть незрозумілі, тим самим втрачається логіка дослідження. Однак, не дивлячись на недоліки даної роботи, вона має великий

вплив на тему мого дослідження, а також інформація побудована у хронологічній послідовності та супроводжується великою кількістю гарних та цікавих зображень, що доповнюють основний зміст книги.

Майже кожен розділ містить інформацією з легендами та міфами народів світу про створення квітів. Для мого дослідження ця інформація є фундаментальною через те, що легенди та міфи допомагають дослідити та виявити роль та значення символів квітів у різних епохах в уявленнях їх мешканців, з урахуванням культури, звичаїв, географічного положення та інших елементів, що в результаті відобразилося у прикладних формах мистецтва. Робота Миколая Федоровича Золотницького "Цветы в легендах и преданиях" є основою у розгляді міфологічного та навіть міфічного уявлення людей про квіти.

Великий сенс в дослідженні грає не тільки наукова література, а також художня. Це пов'язано з тим, що художня література є одною з форм візуалізації квіткових символів у культурі. Для підтвердження ролі флористичних символів у культурі, в роботі наведені уривки з творчості таких діячів, як: Анна Ахматова, Петро Ілліч Чайковський, Олександр Блок, Мацуо Басьо та інші.

Розділ 2

СПЕЦИФІКА ТРАКТУВАННЯ ГОЛОВНИХ ФЛОРИСТИЧНИХ СИМВОЛІВ У СВІТОВІЙ КУЛЬТУРІ

2.1 Королева квітів – троянда, як символ святкувань, переможців і таємниць. У флористичній символіці троянда посідає важливе місце, має багату історію і безліч асоціацій, метафор і алегоричних значень. Її зображення та згадки можна зустріти як у легендах та релігіях різних культур, так і у геральдичних мотивах та поезії, через що квітка отримала велику кількість значень і символів за всю свою історію існування. Від символів народження і переродження через її зв'язок з кругом по своїй морфології, до символів смерті і тендітності існування через швидкість з якою вона в'яне. В наш час роза є невід'ємним атрибутом у культурі дарунків, тому що саме ця квітка підходить для різних свят та заходів, від дня народження, як символ народження і життя, до похорон, як символ шанування і пам'яті, де велику роль грає кількість квітів (парне чи непарне). Через таке широке значення та трактування, троянду називають королевою квітів і всіма іншими назвами, які цю квітку звеличують над іншими.

Однією з перших появ троянди у символіці відносять до давньогрецького міфу про Адоніса та Афродіти. Міф говорить про те, що богиня кохання і краси Афродіта любила молодого юнака Адоніса, але під час чергового полювання, він був смертельно поранений диким кабаном, якого за деякими припущеннями надіслала богиня родючості та царства мертвих Персефона через те, що була відкинута Адонісом. Афродіта поспішала йому на допомогу і по дорозі наступила своїми босими ногами на шипи, що росли у траві. І з капель крові від шипів вирости дуже гарні квіти, які були саме трояндами червоного кольору. Старання Афродіти були марними, тому що її коханий загинув, а Зевс, що спостерігав за цією ситуацією і вчинком Афродіти, котра намагалася врятувати Адоніса, дуже торкнув його. Зевс дозволив Адонісу проводити декілька місяців у рік у світі живих зі своєю коханою [16, С. 144-147]. Існують різні версії міфів і за іншою квітка троянди виростила з крапель

крові Адоніса і крапель сліз Афродіти, що змішалися і дали життя неймовірно гарній квітці троянди, що стала в цій історії символом кохання, якому вдалося перемогти саму смерть. Англійський митець Джон Вільям Вотергаус у 1899 році зобразив даний сюжет у своїй роботі “Пробудження Адоніса”, де як невід’ємним символом кохання художником було обрано квітку троянди.

Появу у троянди шипів давні греки пов’язували з богом кохання Купідомом чи як його ще називали Еросом. Вдихаючи аромат троянд, Купідон був вжалений бджолою. Розгніваний, він вистрелив у троянду стрілою яка перетворилась у шип. В іншій Античній культурі – Давньому Римі був цілий культ присвячений трояндам. Тут ця квітка набуває нових значень і стає різними символами, в залежності від часу. Римляни вірили, що троянда є символом хоробрості і мужності, і ці якості вселяються у серце, через що замість шлемів римляни вдягали на воїнів вінки з троянд, у Колізеї обсипали пелюстками троянди гладіаторів переможців, а дорогу по якій йшов імператор за традицією обсипали також пелюстками троянд, які були і на голові імператора у вигляді корони. Британський і нідерландський митець Лоуренс Альма-Тадема у роботі “Каракалла” 1902 року зобразив сцену, де перед імператором розсипають пелюстки троянди.

У латинській мові є крилатий вираз “Sub rosa” що в буквальному перекладі переводиться як “під трояндою”. В давньому Римі цей вираз пояснювали фразою “по секрету” і тут ця квітка виступає як символ мовчання. Римляни часто вішали над столом під час банкетів цю рослину як знак того, що сказане під трояндою, під час застілля, слід зберігати в тайні до самої смерті.

Інше символічне значення троянда отримую під час римського свята Розалія. Це свято полягало у поклонінні мертвим. Римляни під час святкових дійств підносили троянди душам померлих, тому що вважали їх охоронцями домівок. З приходом християнської релігії ця традиція залишилась і була пов’язана з християнським святом Днем Святої Трійці. В минулому, під час цього свята пелюстками троянд і сіном обсипали віруючих на честь пришествя Святого Духа, який пройшов крізь полум’я, що нагадає пелюстки троянд.

Троянда була невід’ємною прикрасою на різних застіллях і пірах у вигляді гірлянд і як частина одягу римлян, а аромат і олію використовували для створення більш затишної атмосфери і безпосередньо для тіла. Серед праць Лоуренса Альма-Тадема є робота під назвою “Імператор Каракалла і фракійська дівчина (Гета)” де ми можемо побачити у достатку гірлянди з квітів троянди, які прикрашають арену.

У картині “Троянди Геліогабала” Лоуренс Альма-Тадема зобразив сумнівну за достовірністю розповідь “Історії Августів” де описувалось, як під час піра римський імператор Геліогабал приказав розсипати зі стелі таку велику кількість троянд, щоб від їх сильного аромату вбити своїх гостей недругів. На передньому плані знаходяться гості, що задихаються і тонуть у великій кількості квітів, а за цим дійством на задньому плані спостерігає сам Геліогабал і його мати Юлія Соемія. Ця робота є еталоном композиційного золотого перерізу, яку за словами істориків автор писав зимою і щоб намалювати троянди, він замовляв свіжі квіти з французької Рів’єри. Однією з головних задач митця було привнести в полотно дух гниття та розкладання, як квітів троянди, так і загиблих від них людей. І хоча сюжет картини є досить жахливим, вона була позитивно прийнята публікою і вважається найкращою і найвідомішою серед праць Лоуренса Альма-Тадема, не дивлячись на те, що ця картина відкриває перед науковою спільнотою багато питань, непорозумінь і різних думок з приводу її виконання.

Після падіння Римської імперії символ троянди в європейській культурі зазнав на деякий час занепад через те, що багато країн перейшли у християнську релігію, для якої троянда на початку була символом римської розбещеності тому що нагадував про низовинні почуття та вади римлян. Але з розвитком та поширенням християнства неприязнь до троянди зникло і вона отримала нове значення у цій течії, а також перейняла вже існуючі символи, як наприклад, символ святої таємниці о секретах віруючих - *sub rosa*.

У християнстві роза стала вважатися символом небес і божого благословення. Ця квітка є символом Діви Марії, яку називали трояндою без

шипів, квіткою, яка квітне серед шипів, уподібнюючись Діві, що живе серед грішників. Святий Бернар описав Богоматір фіалкою смирення, лілією цнотливості і трояндою милосердя. Через свою красу, форму та аромат троянда є символом божественної грації. Білий колір квітки приписують Діві Марії, як символ непорочного зачаття, а ось червоні квіти пов'язані з кров'ю Христа, його смертю, ранами та стражданнями.

В живописі стає популярною композиція зображення Мадонни у трояндовому саду, де зображено фігуру Мадонни з немовлям на фоні квітучого саду, в якому на дерев'яних стовпах розпускаються троянди. Трояндовий сад також називають “Забороненим садом” відсилки якого є у віршах старозавітної книги “Пісні пісень Соломона”: “Замкнений садок то сестриця моя, наречена моя замкнений садок, джерело запечатане: лоно твоє сад гранатових яблук з плодом досконалим, кипри із нардами, нард і шафран, пахуча тростина й кориця з усіма деревами ладану, мирра й алое зо всіма найзапашнішими пахощами” [14, 4:12-14]. Образ нареченої та саду про які говориться у цих рядках пов'язують з Богоматір'ю і багато митців відобразили цю тему у своїх роботах. Наприклад, роботи Стефана Лохнера “Мадонна в у альтанці із троянд”, Пір Франческо Фіорентіно “Богоматір з немовлям перед живою огорожею”, та мастер легенди св. Люсі “Діва серед незайманих в трояндовому саду”. Усі три роботи об'єднані спільною темою і композицією, де на фоні цвітуть квіти троянди червоного чи білого кольору, як символу небес. У роботі видатного митця Сандро Ботічеллі “Діва що покланяється сплячому намовлю Христу” альтанка з троянд утворює той самий образ забороненого саду. Ніжний і інтимний образ занурює глядача на самоту саду і кожна флористична деталь має свій символ, в тому числі і пишні кущі троянд, про символіку яких було сказано раніше. В епоху раннього Відродження на картинах з композицією трояндового саду доволі часто можна було побачити ще один важливий символ, а саме птахів щигликів. Вони є атрибутом Христа, тому що ці птахи полюбляють їсти колючки, які є символом тернового вінця Христа. І згідно легенди, щиглик вирвав колючку з тернового вінця Ісуса Христа, коли він

підіймався на Голгофу. Після чого на його лобі з'явилась кров. І тут троянда як і щиглик натякають на майбутні страждання Христа заради спокути людських гріхів.

Існуюче свято чоток чи свята співбесіда де Діва Марія з немовлям Христом представлені в товаристві донатів та святих, зображення якого направлено на прославлення Діви Марії в надії на те, що вона стане покровителькою міста чи громади. Молитва по чоткам пішла з латинського слова "rosarium" чи "дерево троянди", що пов'язано з повторенням молитов перед обличчям корони (чи гірлянди) з троянд, які за традицією підносились Мадонні. Альбрехт Дюрер у своїй роботі "Свято вінків з троянд" чи "Свято Чоток", зобразив саме цей сюжет. Католики вважали, що чотки винайшов святий Домінік з яким пов'язана легенда, де перед ним постає Діва Марія і вручає йому чотки, які були просякнуті ароматом троянд. Цей святий також присутній у роботі Дюрера у чорному плащі. У композиції немовля Христос покладає вінок з троянд (чи як традиційно католики називають чотки – розарій) на голову римського папи Юлія II, в той час як Діва Марія прикрашає вінком германського імператора Максиміліана, що преклонив перед нею коліно. У вінках чергуються квіти білого і червоного кольору, де білі бутони символізують радість та чистоту Діви Марії, а червоні майбутні страждання Христа. За папою товпляться клірики, а за імператором миряни. Окрім Христа і Діви Марії, вінки з троянд роздають також на задньому фона янголи.

Середньовічна архітектура зробила великий внесок у символіку цієї квітки, а саме у відображенні в архітектурі вітражних троянд, які називали очами небес. Готичні троянди хоча і робили за єдиними правилами і канонами, вони завжди відрізнялись тематикою і кольоровим рішенням. При погляді на фасад готичного собору, троянда постає у вигляді геометричної фігури, що має фіксований центр та добре розрізняється серед пишного різноманіття динамічних ліній і архітектурних елементів собору. Але всередині храму, троянда приймає інший вигляд і видима проти світла, лишається матеріальності, де головною є не форма, а світло. Велика фасадна троянда

західної стіни Шартрського собору основана на темі Страшного суду, в центрі якої Суддя – Христос, південна троянда собору нагадує про апокаліпсис, а північна присвячена Богоматері. Архітектурна троянда собору в Лозанне зображає структуру світобудови як її уявляли у той час люди (Сонця, Луна, знаки Зодіаку, чотири стихії що пронизують всесвіт, а пори року та види робіт, пов'язаних з місяцями ототожнюють біг часу. Вітражні троянди є важливою частиною готичного собору, які можна побачити на наступних будівлях: Собор Паризької Богоматері, Ам'єнський собор, Шартрський собор, Руанський собор, Орлеанський собор, Собор Бове, Сент-Шапель та інші [1, С. 421].

Шедевром епохи відродження вважається робота італійського митця Сандро Боттічеллі “Народження Венери”. Після епохи середньовіччя і християнської символіки, троянда в епоху відродження отримає нове дихання і символізує не тільки красу і досконалість, та і кохання, бажання, потяг та блаженство. У даній роботі дихання бога вітру Зефіра зливається з диханням його дружини Флори і підхоплені вітром троянди, кружляють навколо богині Венери, немов метелики кружляють навколо найпрекраснішої квітки.

Голландські і фламандські майстри сімнадцятого століття часто використовували символ троянди у своїх натюрмортах. Ян Брейгель старший малював флористичні символи з ботанічною точністю, а Ян Давідс де Хем у роботі “Натюрморт з черепом, книгою і трояндами” протиставляє смерть радостям життя і такий жанр мистецтва має назву *Vanitas* чи *Memento mori*, які нагадують глядачу про їх смертність. Автор книги про троянди Пітер Кукієльський говорив, що у одній вазі поєднується реальність, ідеальність і символічність [60]. У золотому столітті Голландського мистецтва стає відомою майстриня натюрморту епохи бароко Рахел Рюйш. Вона була дочкою ботаніка та писала культові натюрморти з квітами, які були відмічені асиметричними видами з акцентом на контрастних фактурах.

Придворний митець Марії-Антуанетти, а пізніше імператриці Жозефіни, французький діяч П'єр-Жозеф Редуте зобразив на своїх полотнах велику колекцію троянд з ботанічною точністю. Його книга “*Les Roses*” зберігає

акварельні малюнки, які дають точну уяву о двохсотлітній історії селекції троянд.

В епоху рококо троянда стала модною прикрасою французького двору. Любовниця Людовика XV, яка зарекомендувала себе як лидер моди при Версальському дворі Мадан де Помпадур, на деяких портретах була зображена у розкішних сукнях, головною прикрасою яких були троянди. На портреті Франсуа Буше вона вдягнена у плаття з зеленого шовкового тафта, яке прикрашають маленькі троянди, а також окрім одягу, троянди є символом у інших елементах цього портрета.

Протягом дев'ятнадцятого століття символ троянди активно використовують видатні митці у своїх натюрмортах та інших роботах. Нідерландський всесвітньо відомий митець Вінсент Віллем ван Гог серед своїх праць також має натюрморт з цими квітами - "Ваза з трояндами". Хвилясті лінії фарб, які нанесені діагональними мазками, пожвавлюють полотно. На початку троянди були рожеві, але колір потьмянів і з'явився контраст додаткових кольорів квітів з зеленою фарбою, що дуже сподобалось митцю, хоча і не було їм заплановане. У 1890 році інший британський митець Томас Ральф Спенс зобразив чуттєву версію відомого сюжету Сплячої красуні, де троянди стали продовженням довгого волосся головної героїні, через що уся робота задає дуже емоційно забарвлений настрій, який відповідає темі роботи.

У роботах іспанського митця Сальвадора Далі троянда символізує красу і молодість. Серед його робіт є портрети жінок з трояндами замість голови, а на картині 1958 року "Медитативна троянда" Далі розміщує формально досконалу троянду високо у небо замість сонця, під якою стоїти пара. Троянда у цій роботі як ніколи символізує любов і це напевно один з тих прикладів, де символ не замасковано у складній композиції і прочитується дуже легко.

Балет *Le Spectre de la Rose* у 1911 році розповідає історію дівчини, що повертається додому після свого першого балу і її корсаж оживає. Головний і культовий костюм – комбінезон, покритий шовковими пелюстками троянд, був створений дизайнером Леоном Бакстомом.

Серед геральдичних емблем найвідомішою є троянда Тюдорів, яка з'явилася після приходу Генріха VII Тюдора, що відібрав англійську корону у Річарда III у битві під Босвортом у 1485 році. Генріх поклав кінець тридцятирічній війні між двома королівськими династіями Ланкастерів та Йорків. Він мав родове коріння від Ланкастерів і прагнучи об'єднати усі королівські династії, Генріх Тюдор одружився із спадкоємицею Йорків і після цього об'єднав дві емблеми династій у одну. Символом родини Ланкастерів була червона троянда, а символом родини Йорків є біла квітка троянди, і тепер у формі геральдичної емблеми постає біла квітка троянди поверх червоної. Така емблема є на портреті англійського письменника, філософа та державного діяча Томаса Мора виконаного німецьким митцем Гансом Гольбейном у 1527 році.

Символом Лютеранства була печатка чи троянда Лютера, яка була розроблена для Мартіна Лютера за наказом саксонського князя Іоанна Фрідріха у 1530 році. Для Мартіна Лютера ця печатка була коротким викладом своєї теології та віри. Ця печатка трохи нагадує відому англійську емблема, але насправді вона зовсім інша. На цій печатці зображено білу троянду з п'ятьма пелюстками, що ототожнюють п'ять ран Христа, чорний хрест - символ хреста на якому був розп'ятий Ісус Христос, червоне серце, як символ серця Христа, золоті вогненні язики – символ Святого Духа, синій фон – символ небес, а золоте кільце – символ вічності. Також печатка символізує радість та мир тому що віра за уявленнями Мартіна Лютера повинна приносити радість, втіху та мир у серці. У гербовій культурі цей символ є частиною багатьох німецьких гербів: Лангенхолтенсен, Кірхберг-Тенінг, Родгау, Вайн, Арріах, Унтербрайцбах та інших.

Великий відбиток символ троянди залишив у літературі, особливо у французькій культурі. Поет Жан Фруасан у XIV столітті пише вірш “Заб'ється серце, спека вдихаючи троянд” (*Mon coer s'esbat en oudourant la rose*) де стверджує, що вдихає запах троянди і дивитись на свою даму для нього одне і те саме. Його серце починає битися буде сильно від аромату троянд, так само радіє воно при погляді на неї. У вірші “Погляне на розу” П'єра де Ронсару з

квітами троянди порівнюється юність головної героїні. А також у символ цієї квітки автор вносить своє уявлення о крихкості та швидкоплинності людського життя.

“Пойдем, возлюбленная, взглянем
На эту розу, утром ранним
Расцветшую в саду моем.

...

Пощады нет, мольба напрасна.
Когда и то, что так прекрасно,
Не доживает до утра....” [40].

Символом кохання, юності та краси троянда стала у відомій французькій пісні XVIII століття “Vive la rose” (Хай живе троянда) , де розповідається про історію дівчини, коханий якої обманув її та пішов до іншої.

Ця рослина як культурний символ є частиною поеми Віктора Гюго “Троянда Інфанта”, де трактується як символ невинності у образі маленької дівчини, яка асоціюється з християнським символом троянди, і навіть звати її Марія, як і Богоматір. Інший сенс троянди розробляє французький поет XIX століття Шарль Бодлер. Його творчість є однією з найтемніших та сумних в літературі Франції. В нього роза не є красивими і пишними квітами, що символізують радість і любов. Троянда за Бодлером сумні, бляклі і частіше зовсім сухі, неначе вже мертві. В поезії Гійома Аполлінера троянда знов постає як символом кохання. У збірці “Алкоголі” автор згадує цю квітку частіше, ніж інші французькі поети у своїй творчості.

Для поетів XIX століття троянда стає символом розбитого серця, як квітка, що завжди швидко усихає без води. Так і у праці Екзюпері “Маленький принц” ця квітка приносить головному герою тільки страждання. Її гордість і розпещеність не дають спокою хлопчику, який, як зізнається потім, не зумів через свою юність розглянути в цій квітці любов і ніжність. Є думка, що під трояндою Екзюпері мав на увазі свою дружину.

В творчості Анни Ахматової символ троянда проходить через деяку трансформацію, від символу кохання:

“Весенним солнцем утро это пьяно,
И на террасе запах роз слышней,
А небо ярче синего фаянса.
Тетрадь в обложке мягкого сафьяна;
Читаю в ней элегии и стансы,
Написанные бабушке моей ...” [7].

До символу смерті у вірші , що присвячений пам'яті Михайла Олександровича Ліндсберга, який закінчив життя самогубством у грудні 1911 року:

“Высокие своды костела
Синей, чем небесная твердь...
Прости меня, мальчик веселый,
Что я принесла тебе смерть. —
За розы с площадки круглой,
За глупые письма твои,
За то, что, дерзкий и смуглый,
Мутно бледнел от любви ...” [5].

2.2. Значення символу тюльпана у культурі Туреччини та Нідерландів. Тюльпан має насичену історію, яка бере свій початок у Персії. За легендою народу цієї культури, тюльпан є символом зізнання у коханні і пов'язують це значення з персидським царем Фархаде, який був дуже закоханий у чарівну дівчину Ширін. Цар мріяв про щасливе і довге життя з цією дівчиною, але краса дівчини була настільки неймовірною, що було багато інших молодиків, котрі прагнули торкнутися до серця чарівної Ширін, і щоб вона не дісталася царю, заздрісні суперники пустили чутки про те, що начебто його кохана була вбита. Ця неправдива новина шокувала царя і збожеволівши

від горя втрати коханої людини, стрімголов погнав на своєму жвавому коні до скель де розбився і загинув. На тому самому місці, за давньою легендою, де пролилася кров закоханого царя, проросли тюльпани червоного кольору, що з цього моменту отримали символ палкого кохання.

За однією версією, назва цієї рослини має відношення до слова тюрбан, а точніше до назви тканини, використовуваної в тюрбанах [67]. Достовірно не відомо чому саме від цього слова пішла назви квітки, чи через турецьку моду у XVI столітті прикрашання тюрбанів живими квітами, чи через зовнішню схожість головного убору з квіткою [54]. При появі нової рослини у Європейських країнах, назва квітки мала деякі відмінності в залежності від культури кожної з них. В Італії вона стала “tulipano”, а Іспанська назва “tulipan” отримала широке поширення у східноєвропейських культурах (Угорщині, Польщі, Україні та інших). У країнах, яких мова пов’язана з німецькою групою назва квітки втратила своє закінчення “an”. В Англії та Швеції “tulip”, в Німеччині “tulpe”, Нідерландах – “tulp”. І латинська назва квітки “tulipa”, яка увійшла в офіційну ботанічну номенклатуру, бере своє походження саме з мов німецької групи.

Тюльпан, напевно, є тією рослиною, що зміг стати символом декількох культур, а саме символом Туреччини та Нідерландів.

В Туреччину ця рослина потрапила з території Персії. В той час на території сучасної Туреччини була Османська імперія і ця квітка швидко завоювала любов у вищих станах суспільства і отримала статус символу османського двору. Перші свідчення про розведення тюльпанів у Османській імперії відносяться до періоду правління Мехмеда II (1451-1481), який став символом правлячої династії і його зображення прикрашали перебудоване османами місто Стамбул у фресках та тисячах керамічних плитках [63]. По турецькі ця квітка називається “lale” і цікаво, що орфографічно та звукоподібним до нього є слово “Allah”, а ці два слова і ще слово “півмісяць” (хіляль) в арабській мові записуються однаковими буквами і мають одне числове значення. Саме тому в цій культурі часто зустрічаються зображення і

відсилки до тюльпана та півмісяця, які позначають посвяту Аллаху. Орнаменти з тюльпаном прикрашали одяг, зброю, стіни мечетей, посуд та інше. Якщо порівняти Турецький тюльпан із тюльпаном Нідерландів, то можна побачити великі різниці між цими квітами. Ще з XVI століття в орнаменті Османської імперії можна побачити тюльпан із вузьким і подовженим бутонем, а пелюстки були настільки загостренні, що були схожі на гострі шаблі. Стамбульський тюльпан цінується своїми високими і тонкими квітами і саме це відрізняє його від інших сортів тюльпанів.

У візуальному відображенні цієї культури, тюльпан став головним орнаментом у всесвітньо відомій кераміці Ізніка. Ізник – це місто, в якому було дуже багато майстрів цієї справи і саме тому ця кераміка отримала таку назву. До наших часів дійшло багато прикладів цієї кераміки: блюда, тарілки, різні елементи посуду, плитка та інше. Окрім елементів повсякденного життя, цим орнаментом прикрашали мечеті і палаци, що надавали їм зовсім ні на що не схожий стиль, який став властивий саме цій культурі. Ця рослина зображена: у мечеті Рустема Паши у Стамбулі, у павільйоні в саду тюльпанів султанського палацу Топкани, Новій Мечеті у Стамбулі ще відомої, як Мечеть Валіде Султан чи Нова Мечеть Валіде Султан, та одна з найгарніших мечетей Стамбула – Блакитна мечеть чи мечеть Султанахмет.

У Європі ця рослина з'явилась у багатьох країнах, імовірно саме з території Османської імперії, однак найбільше розповсюдження і значення отримала у Нідерландах. В історії цієї культури, тюльпан як символ мав як злети, так і падіння. На початку тюльпани розводили при королівських дворах і в той час були символом багатства та знатності. Однак купці не хотіли відставати від дворянства і в якійсь момент в культури увійшов феномен, за яким статки та стан людини оцінювались не тільки за фінансовими спроможностями (одяг, будинки, прикраси, витвори мистецтва, бізнес та інше), але і за клумбами тюльпанів. Було дуже модно прикрашати свої сади цими квітами і любов до них перетворилася на одержимість, що призвело до катастрофи. У другій половині тридцятих років XVII століття спекуляції

цибулинами тюльпанів і цін на них у Голландії дійшло до якогось безумства, коли за одну цибулину рідкого нового кольорі квітки могли віддати цілий будинок. Виник навіть такий термін як “тюльпаноманія”. Були великі спекуляції до цієї рослини, люди навіть продавали тюльпани, яких в них ще не було (вкладання грошей у майбутнє). Однак в один момент увесь ринок обвалився і багато людей опинилися ні з чим, і хоча з часом ринок стабілізувався, такої залежності від цих квітів вже не було. Ця історія відобразилася у мистецтві, де автори висміювали людей за таке ставлення до рослини. Жан Леон Жерома у картині “Тюльпанове безумство”, зобразив голландського аристократа, який готовий захищати особливо цінний сорт тюльпанів у квітковому горщику біля нього від солдатів, які за наказом уряду про знищення плантацій тюльпанів з метою стабілізації ринку, топчуть клумби. Біля білого будинку на задньому фоні митець зобразив садівника з емоцією обурення, тому що саме він вирощував та слідкував за цими безкрайними полями різнокольорових розпущених квітів. Алегорична картина “Колісниця Флора” кісті голландського митця Хендріка Пота висміює спекулянтів. На полотні зображено візок з богинею квітів зі своїми супутниками, які тримають тюльпани, а сама повозка котиться під ухил у вир моря. За ній йдуть ремісники, що закинули знаряддя своєї праці у гонитві за легкими грошима. Схожий сюжет і той самий сенс закладає Ян Брейгель молодший у праці “Сатира на тюльпаноманію”. Митець зображає торговців тюльпанів і спекулянтів у вигляді метушливих мавп у одязі знаті, через те, що вони вважають себе самими розумними і багатими. Ця робота є уроком недалекоглядності та дурості, в якій поєднано багато мілких сюжетів, які частково описують ситуації, яка були у той час. Мавпи зважують цибулини, рахують гроші і насолоджуються обідом, на який вони заробили продавши цибулини тюльпанів. Одна мавпа мочиться на раніш цінні рослини, інша з’являється в суді за борги, а на задньому фоні одну з мавп несуть до могили.

Ця робота добре передає дух та настрої тієї епохи. Своє місце ця рослина також знайшла серед інших квітах у натюрмортах та роботах із прихованою

алегорією, частіш про скороплинність людського життя. Це роботи: Ян Давідса де Хем “Квіти і фрукти”, Абрахам Міньона “Букет з кішкою і мишоловкою”, Ян Брейгель молодший “Кошик з квітами” та інші роботи. Найкрасивіший і дорогий сорт тюльпана, за який віддавали у Голландії усе майно, зобразив Рембрандт у роботі “Флора”. Ця квітка стала частиною композиції у вигляді елемента вінка Флори, де зображено великий тюльпан червонобілого кольору. Ця робота є гімном богині природи і призив до процвітання своєї країни. На честь цього митця були названі цілі сорти цих рослин.

Говорячи про символ тюльпанів у мистецтві просто не можливо не згадати ще одного великого нідерландського митця Вінсента ван Гога і його роботу “Поля тюльпанів”, де глядач перше що помічає – це нескінченні поля тюльпанів у проміннях сонця що заходить. Серед поля ходить людина, що перевіряє чи усі квіти на місці, чи добре вони виглядають та чи не потребують у поливі. Композиційно робота поділяється на дві частини. Нижню зону займають поля з тюльпанами, а верхню – будівлі у деякій смутності, дерева невеликі хмари. Ван Гог використовує контрастні кольори і відтінки, граючи не тільки з освітленням але і з навколишнім середовищем, через що глядач концентрує свою увагу на головному об’єкті – полях тюльпанів.

В літературній візуалізації символів цієї рослини, першими оспівували і згадували їх персидські поети. Шамсідін Мухаммад Хафіз у XIV столітті писав, що з красою тюльпанів не може порівнюватися ні кипарис, ні троянда і для автора він був символом джерела пристрасності, що є підтвердженням наступні рядки з творчості персидського поета:

“И теперь еще я вижу: всходит пурпурный тюльпан —

Не из крови ли Фархада в страсти к сладостной Ширин?

Лишь тюльпан превратность понял: все он с чашею в руке,—

В час рожденья, в час кончины! Нет прекраснее кончин” [18].

Інший персидський поет Абу Абдулло Рудакі оспівував цю квітку у своїх віршах:

“Как ослепительный клинок, сверкнула молния меж туч,

И прокатился первый гром, и громом степь потрясена.

Тюльпаны, весело цветя, смеются в травах луговых,

Они похожи на невест, чьи пальцы выкрасила хна” [18].

Пізніше, французький письменник Олександр Дюма показав роль цієї квітки у Голландії в романі Чорний тюльпан, а в романі Віконт де Бражелон письменник розповідає як Людовик XIV подає своїй фаворитці “гарлемський тюльпан” з сіро-фіолетовими пелюстками, який коштував королю п’ять тисяч ліврів та п’ять років праці садівників.

Одним із символів провідної авіакомпанії у світі Turkish Airlines є тюльпан, який можна побачити на фюзеляжі літаків, квітка сірого кольору що йде від задньої частини крила до хвоста літака. Цей символ став невід’ємною частиною авіакомпанії і окрім культурного значення, тюльпан дуже вдало підкреслює естетичний бренд авіакомпанії.

У світі існує багато різних парків та паркових ансамблів з тюльпанами, але найвідомішим є парк Кьокенхоф у місті Ліссе в Голландії. Парк є найбільшим садом цибулевих квітів у світі і займає площу у 32 гектара. Свій початок історія парку бере з XV століття коли ці території належали голландський правительці Якобі, і назва “Кьокенхов” пішла з цього часу, тому що тут вирощували трави та зелень для кухонь замку і з голландського ця назва перекладається як “кухонний двір”. Пізніше території ц належали іншим людям, які побудували будинок, який перебудовували з часом у XIX столітті за замовленням нових власників почалося облагородження території та створення парку у англійському стилі. Парк, який зараз існує отримав своє обличчя (а точніше закладання традицій і майбутнього рельєфу парку) у 1949 році коли тут проходила квіткова виставка, яка стала щорічною і заклала основу для майбутнього відомого парку. Сьогодні тут вирощують приблизно сто різновидів тюльпанів, деякі з яких культивуються ще з XVI століття, а загалом парк налічує 4.5 мільйонів екземплярів квітів, серед яких не тільки тюльпани, а і нарциси, гіацинти, троянди, орхідеї та 87 видів дерев. Це одне з найбільш фотографованих місць на планеті, куди з’їжджаються шанувальники природи і

просто люди, яким важливо виставити у соціальні мережі гарні фото. Цей парк не отримує державних субсидій і існує на гроші від проданих білетів і ліцензій на різні товари. У 2019 році дохід парку складав 25 мільйонів євро [57], але через пандемію у 2020 році парк у якийсь період був зачинений, що принесло навпаки великі збитки через сурові карантинні правила [69].

2.3. Лотос. Від символу чистоти до культури кулінарії. Історія лотоса бере свій початок ще з давніх часів. У Стародавньому Єгипті з образом лотоса пов'язують творіння, народження і Сонце, як єдина енергія життя. За уявленнями єгиптян, із бутона лотоса пророслого в океані хауса, народжується бог сонця Ра, а також квітка на своїх пелюстках винесла буття, яке уявляли у образу сонячного божества. Сонце що сходить також уявляли у образі бога неба Гора, який ототожнював Всесвіт і підіймався із квітки лотоса.

Лотос був атрибутом бога рослинності Нефертума, котрого зображали юнаком у головному уборі у вигляді лотоса, а сама квітка виступала у ролі символу процвітання і родючості. У “Текстах пірамід” його називають “лотосом із носа Ра”. Кожного ранку бог Нефертум встає із лотоса і кожного вечора опускається у воду священного озера.

Квітка лотоса мала вагому роль як у похоронному процесі, так і у повсякденному житті, тому не дивно, що такий важливий символ для єгиптян з'являється у всіх формах та витворах мистецтва. Лотос був частиною трону для Осириса, Ізиди та Нефтіди, і на деяких фрагментах мистецтва, що дійшли до нас, можна у цьому переконатися. З давніх часів лотос асоціювався з верховною владою і був символом Верхнього Єгипту, а скіпетр єгипетських фараонів виконувався у вигляді квітки лотоса на високому стеблі. В архітектурі давнього Єгипту лотос був одним із двох мотивів єгипетських капітелей (верхніх частин колони), що також розмальовували у різні кольори. У багатьох храмах цієї культури, що збереглися до наших часів, можна побачити даний вид колон, наприклад: храм Ком Омбо, Локсорський храм, Карнакський храм, храм Хнума в Есне та інші. Також лотос зображають на ювелірних

прикрасах: золотий браслет манжета принца Немарета, застібка намиста (що належить принцесі Сітхар і складається з двох квітів лотоса, між якими висить кажан богиня), діадема принцеси Хнуміт.

У 1922 році була знайдена і відкрита гробниця Тутанхамона, в якій археологи побачили квітки лотоса, що були розкидані по його тілу. А у фрагменті з іншої гробниці, де зображено сидячу жінку, ми видимо в її руці лотос. Ця квітка грала важливу роль у підготовці до загробного життя стародавніх єгиптян. На багатьох гробницях археологи знаходили зображення покійного з квітами лотоса, і за уявленнями єгиптян, сильний аромат квітки лотоса допомагав відновити почуття померлої людини, коли вона досягне потойбічного життя. Також на цьому фрагменті ми бачимо стіл для підношення з ємностями з вином та їжею, і це мало підтримати людини у загробному житті, а також запропонувати підношення до любого бога, з яким людина може зіткнутися.

Падма є одним із стародавніх і головних символів у формі квітки лотоса у південній та південно – східної Азії. Має вплив у різних релігіях, таких як : індуїзм, буддизм та джайнізм.

В стародавній Індії лотос є символом творчої сили і образом створення миру. В індуїзмі лотос символізує просвітлений розум. Вважається, що з брудної і каламутної води росте лотос, і ця брудна вода не торкається до нього і не бруднить, також само і мирські спокуси, заблудження і ілюзії не торкаються просвіщених істот. Також і духовний шукач підіймається з бруду мирського буття і якщо пройти очищення, то досягається праведна поведінка і духовне знання.

В Упанішадах творцем і зберігачем мира був Вішну. Він – це початок, середина і кінець усього миру за уявленнями жителів стародавньої Індії. Коли Вішну прокидається, з його пупка виростає квітка лотоса, а в ній народжується Брахма, творець світу. У центрі небесного раю Вішни тече небесний Ганг, а палац Вішни оточують п'ять озер с синіми, білими і червоними лотосами, які виблискують як ізумруди і сапфіри.

“Я надаю повагу матері всіх істот, що виникла з лотоса Шрі, - її очі подібні розпустився після сну лотоса, - вона припала до грудей Вішну! Ти - чудова сила, ти - жертва богам і жертва Питар, ти - мати, очистительниця світів, ти - ранкові та вечірні сутінки і ніч, влада, благополуччя, жертвоприношення, віра, Сарасваті!” [20].

Лотос є символом дружини Вішні – Лакшмі, яка є уособленням жіночої краси і грації. У мистецтві вона зображується сидячою чи стоячою на квітці лотоса. В неї чотири руки, у двох вона тримає лотоси, а іншими показує жести, що благословляють на щастя та процвітання. У такому вигляді можна її побачити у роботі Раві Варми “Гаджа Лакшмі в оточені слонів, богині Сорасваті і її павича”. Лакшмі є богинею благополуччя, достатку, багатства та вдачі в індуїзмі. Через те, що лотос є символом початку, то ще він ототожнювався з родючістю і потомством.

У вайшнавському тексті на санскриті “Гопалатапани-упанишада” можна знайти згадку про квітку лотоса: “У своєму серці я розмірковую о матеріальному світі з його вісьмома охоронцями світу (локапалами), як про розквітаючій квітці лотоса, зростаючого в океані повторюваних народжень і смертей” [21].

Основним зображенням лотоса в індуїзмі та буддизмі є лотосовий трон. Виглядає він як квітка з невеликою площею, в центрі якої сидить божество, і пелюстками по краям. На такому троні сидить “Великий Будда” (бронзова статуя Будди у Гонконзі, на острові Лантау).

Бог Сонця Сурья у ведійській період також ототожнювали з лотосом. Він тримав цю рослину у кожній руці, що символізувало шлях Сонця до небес.

У Китаї лотос вважався священною рослиною ще до розповсюдження буддизму і уособлював чистоту, цнотливість і родючість. Крім того, лотос був символом минулого, сучасного і майбутнього тому що кожна рослина мала бутони, квіти і насіння. В індуїзмі та буддизмі дуже схожі погляди на квітку лотоса. В буддизмі символ чистоти і досконалості, тому що виростаючи з

брудної води, він залишається чистим так само, як Будда, який народжений у світі. Будда вважається серцем лотоса.

В даоській традиції, добродійна діва, одна з восьми безсмертних, Хе Сянь-гу зображувалася тримаючи у руках символ чистоти – квітку білого лотоса.

У своєму трактаті “Історія квітів” корейський поет пише, що лотос був прекрасний усім своїм виглядом як жінка, та говорив, що він завжди прагнув піднятися над мирським брудом і піти від суєти [45, С.316]. Для китайської і корейської культури лотос є не тільки символом, а і частиною культури кулінарії. У приготуванні використовують листя, корні та насіння лотоса: ” У лист лотосовий рис я загорнув, а про приправу клопотати не варто!” [9, С. 137], - саме так описується процес приготування в одному з творів корейської культури. В іншому творі цієї культури можна зустріти рецепт старинної страви - коржики з лотосових стебел: “Пані Сюй запитала Хун про рецепт приготування чудових коржів. Їх роблять із стебел лотоса. Спочатку стебла подрібнюють, отримане борошно замішують на цукровій воді та гранатовому соку, потім місять тісто і роблять з нього коржики у формі лотоса, а потім кидають на сито, щоб стек сік лотосових стебел. Під кінець коржики потрібно просочити ще раз гранатовим соком і занурити їх у цукрову воду. Ось і весь рецепт.” [43, С.525]. Даний приклад рецепту я наводжу для того, щоб повністю розкрити значення квітки на різні сфери культури, які у суміші утворюють унікальний символ.

Квітка лотоса часто зустрічається у образних порівняннях, і вважається, що чистий і ніжний лотос є символом жіночності: ”Ян підвівся, вклонився і на мить затримав на ній погляд. Йому здалося... ніби лотос розпустився у блакитній воді” [50, С. 97]. “Сумне обличчя красуні уподобається прекрасному лотосу, покритому інеєм” [43, С. 75], - а у цьому уривку з лотосом порівнюється зміна настрою дівчини. Цей прийом дуже поширений у корейській та китайській культурі . Але не дивлячись на те, що лотос є символом жіночності, співвідношення лотоса і чоловічої краси також було досить популярним

прийомом: ”У юнака був високий лоб, обличчя, наче лотос.” [46, С. 28], та такий приклад: “він мав обличчя, подібне до лотосової квітки, очі провидця і високий лоб мудреця” [44, С. 284].

У Китаї ця рослина невід’ємна частина мистецтва, яку можна побачити на наступних роботах, що на мою думку є чудовим прикладом культури китайського живопису: Цянь Сюань “зимородок і квіти лотоса в пруду” та “рання осінь”, Ву Біна “рожевий лотос з’являється із води”, Цю Ін “збирая лотоси”, Жень Бонянь “лотоси”, і представники сучасного мистецтва: Лам Тіан Ксінг “лотос”, Чжан Дацань “лотос”, та Хуан Юн-Юй “лотоси”.

У 2013 року у давньому китайському місті Чан Чжоу був побудований сучасний культурний центр The Lotus Building, виконаний у формі трьох циганських бутонів лотоса. Розробкою даного проекту займалася австралійська компанія 505 Studio. Сама будівля розміщується посеред озера, що робить його більш схожим на реальну квітку, а навколо озера розмістили сучасний в урбаністичному плані парк People’s Park. У самій будівлі відобразили три стадії розвитку бутона лотоса, який з ростка перетворюється у гарну квітку. Для облицювання були використані шестигранні мозаїчні плити бежевого та ніжно рожевого кольору, які утворюють неймовірний ефект обсягу і через ребристу структуру мають напівпрозорий вид. Автори не тільки надихнулись китайською культурою у розробці цього проекту але і відобразили важливість природи у естетичному та екологічному сенсі. Наприклад, дві з половиною тисяч геометричних пай, які знаходяться під поверхнею штучного озера, допомагають використовувати воду для охолодження будівлі влітку і опалення в зимовий період. Інший вигляд будівля має вночі, коли різнокольорове підсвічування перетворюють її у казкову квітку.

2.4 Роль символу хризантеми в культурах далекого сходу. За символічним значенням у культурі, хризантема є другою квітучою рослиною після сакури у Японії. По японськи хризантема пишеться також само як сонце, яке японці обожнюють та вважають основою життя на Землі. Окрім схожості у

написанні, цю рослину і сонце поєднує і символічне значення, через те, що хризантема виступає в якості символу богині сонця Аmaterасу, яка є головною богинею японського пантеону синто і згідно стародавніх вірувань, є прародителькою японського імперського роду.

Появу самої країни також пов'язують з цими квітами. За легендою, у стародавні часи жорсткий китайський імператор дізнався, що на далеких островах ростуть дивні і магічні квіти, якими виявилися саме хризантеми. За повір'ями, саме з соку цих квітів можна було приготувати чарівний еліксир безсмертя, однак була і умова, за якою магія могла статися тільки у випадку, якщо квіти буде зірвано людиною з добрими намірами і благими думками. Імператор чудово розумів, що ні він і ніхто з підлеглих у палацу не зможе отримати цю силу, через відсутність необхідних якостей (чесність і доброта). Але він все одно хотів отримати цю силу, через що за його наказом в імперії був знайдений лікар і ще відібрано три сотні дівчат і хлопців, щоб кожен з них назбирав цих рослин. Імператор вірив, що серед цих людей знайдеться хоча б один, який би відповідав необхідним якостям і зміг дістати для імператора цю силу. Коли ці люди прибули на острів, вони були вражені від краси нових земель. Усі вони усвідомлювали, що після того як вони повернуться у рідну країну чи з магічною рослиною, чи без неї, імператор все одно їх стратить. Через що ніхто не захотів вертатися в свою країну, і було вирішено залишитися на новій землі. Вони признали острова своєю батьківщиною і назвали Японією.

Саме тому в цій культурі вона дуже цінується, та її символ можна побачити в сучасній культурі на японських паспортах, на приміщенні японського парламенту, державних установ, та найстарішому та почесному з існуючих ордену на її честь. У країні вирощують більш ніж 350 сортів хризантеми, а у день осіннього рівнодення (23 вересня) святкується день хризантем, по усій країні проводять квіткові виставки і різні заходи святкування.

В китайській культурі природа грала важливу роль, і розуміння світу відобразилось у флористичних та рослинних символах, які були зафіксовані у

“Антології обраних ши і ци колишніх епох, що оспівують квіти”, де розповідається про 79 квітучих рослин у 1328 поетичних творах. У естетичних уявленнях китайців, краса природи є невід’ємною від внутрішньої краси людини, і вони наділяють квіти якостям благородства, до яких має прагнути кожна людина. З давніх часів у Китаї найблагороднішими рослинами вважалися “чотири благородних”: орхідея, мей хуа, хризантема і бамбук [4, С.14]. Хризантема є одним із найдревніших символів в китайській культурі, який символізує осінь та наділяється такими властивостями, як легкість, вченість та довголіття, тому-що витримує холоди і цвіте восени, коли інші квіти гинуть. Також ця квітка має символ вірності, через що китайські дами прикрашали нею свої зачіски. “Грусть в серце. И сметенья дум” є перекладом відомої китайської мелодії “Шеншенман” від М. Басманова, у якій говориться наступне про хризантему:

“Здесь было много хризантем,

Цвели - и отцвели.

О них не вспомнят... и зачем?

Валяются в пыли.

Я у окна чего-то жду,

И скорбь меня гнетёт,

А тут ещё, как на беду,

Дождь льёт, и льёт, и льёт” [49].

Цікав також той факт, що у Європейській символіці хризантема уособлюється як похоронна квітка, що має зв’язок з померлими, у відмінності від китайської символіки, де цю ж квітку можна подарувати на звичайне свято. І тут ми можемо бачити символічне протиставлення у різних культурах, де європейська традиція вступає в конфлікт з китайською. У Японії білий колір є кольором трауру і у XX столітті ця квітка, не дивлячись на важливе місце у культурі, отримала ще один символ та почала асоціюватися зі смертю. Білі

квіти були головними рослинами у похоронній процесії, через що у цій культурі не прийнято дарувати хризантеми саме білого кольору людям похилого віку і недужим, тому що вони можуть нагадувати про смерть. І у відмінності до європейської традиції, де колір не мав вагомого значення, у цій культурі все залежить від окрасу квітки [27].

Порівняно зі східними культурами, в Європі ця рослина не мала такого значення, однак і тут вона залишила свій слід у культурі та відобразилася у витворах мистецтва. Французький імпресіоніст Клод Моне написав не одну картину з цими квітами у період з 1878 р. по 1897р.. Через яркі відтінки, пишні букети та великий спектр кольорів, з'являлась можливість для автора у грі та експериментах з кольорами та світлом, що за думкою Клода Моне, і було основою імпресіонізму. Усього було зроблено п'ять картин, в яких простежується певна трансформація. Перші три роботи зображають корзинку чи вази з квітами, а в останніх двох акцент зроблено саме на квітах, як і на попередніх роботах, але саме на двох останніх вони займають усю площу полотна. Окрім композиційних змін, у роботах французького митця з хризантемами добре видно зміни у кольоровому рішенні, на які приділяв особливу увагу автор. У перших трьох картинах квіти одного кольору і досить не яскраві за насиченістю світла, а останні дві зовсім навпаки, у них квіти різних кольорів і більш насиченого відтінку. Робота іншого французького митця П'єра-Огюста Ренуа "Букет хризантем і японське віяло" свідчить про захоплення японської культури автором і через європейські образотворчі традиції полотно перетворюється на феєрію чистих і не змішаних на палітрі кольорів з флористичним символом у центрі композиції.

Хризантеми були улюбленими квітами митця і не на одній роботі він їх зобразив у яскравих тонах, що випромінюють радість. І хоча роботи писались доволі швидко, як на одному диханні, митець завжди намагався показати квіти з найбільш вигідної сторони. Серед європейських діячів, увагу до цієї рослини звернули такі постаті, як Вільям Морріс та Анрі Фантен Латур.

В англійській культурі XX сторіччя своє місце серед видатних творів займає робота Девіда Лоуренса Запах хризантем, що відноситься до циклу про шахтарів і є автобіографічним, де за образами головних героїв автор узяв історію своїх батьків. Які побудували родину на коханні але усе закінчилось крахом через повну протилежність закоханих людей. Хризантеми виступають у творі символом тривоги та смерті. Головна героїня не любить ці квіти через те, що вони переслідують її усе життя, у майже кожній події, від народження дочки, до перших п'яних приходів чоловіка додому. І навіть коли гине чоловік головної героїні, один із шахтарів випадково перекидає вазу з хризантемами. І цей момент є ключовим у цій історії, тому що розбиття вази з квітами стає символом звільнення її від усього поганого, та разом із смертю чоловіка, вмирає темна символіка цих квітів і виникає нова – чиста і вільна [33].

2.5. Helianthus – сонячна квітка. Значення та візуалізація у культурі.

Наукова назва соняшника Helianthus, що з латинського перекладається як сонячна квітка, утворилася від грецьких слів helius – сонце і aunthemon – квітка.

Однією з перших згадок про соняшник є міф о Клітії. Німба закохалася у Геліоса, Бога сонця, що кожного дня роз'їжджає у золотій колісниці по небосхилу, що символізує світило. Побачивши його в небі, Клітія закохалась у нього і слідувала за його рухом по небу кожного дня, але Геліос обрав не її, а сестру Клітії Левкофею. Через велику заздрість вона розповіла батьку Орхому про зв'язок сестри з Геліосом, який закопав Левкофею у землю, а сама Клітія померла від голоду і перетворилася у квітку геліотроп. Через якийсь час, через ототожнення Аполлона з сонцем, Клітія стала його коханою, а не Геліоса. Залишена Аполлоном, вона померла від нудьги та по “Метаморфозам” Овідія, була перетворена у квітку. Через те, що саме соняшник слідував за сонцем, він став з'являтися з Клітією у працях митців, замість геліотропа. Такий сюжет ми можемо побачити у роботі Шарля де ла Фосса “Клітія перетворилась у соняшник Аполлона”, та у роботі Ніколя Рене Жоллена старшого “Клітія, що перетворюється у соняшник”.

Соняшник згадується у міфах різних країн з давніх часів. Наприклад, соняшник за давньосхідною легендою був атрибутом переможного сонця, який діяв за наказом бога добра Ахурамазда персидського бога Мітра, супроводжуючи померлих у загробний світ, і пропонував їм напій безсмертя і вів по сходам до світу.

Батьківщиною соняшника є Америка, і три тисячі років потому, у племен інків соняшник був символом бога сонця. Американські індіанці використовували цю рослину як лікарський засіб, воїни брали у походи кульки з насіння, а також з лушпиння насіння робили червоний і синій пігмент щоб красити одяг і кошики. Жерці храмів носили прикраси з соняшника, а танцювальні обряди на честь святкування бога сонця тривали декілька днів.

В Європу насіння і статуетки соняшника були завезені іспанськими мореплавцями у XVI столітті. Спочатку їх вирощували у мадридському ботанічному саду, і з часом вони з'явилися у Італії та Франції, а потім в Бельгії, Голландії, Швейцарії та Німеччині. Перший час соняшники вирощували як декоративну рослину, а з 1716 в Англії було оформлено перший патент на виробництво соняшної олії. У християнській релігії соняшник зображали на великодніх яйцях як символ любові до бога, материнства і життя, як квітка, що тягнеться до світла. Як геральдичний символ, соняшник присутній на гербах регіонів: Франції (муніципалітет Глен-Монтегю та комуни Орань), Бельгії (комуна Вортегем), та Румунії (жудец Телеорман).

Багато митців і поетів захоплювалися квітами соняшника, які їх надихали на створення нових витворів мистецтва. Італійський поет, прозаїк та літературний критик Еудженіо Монтале у своїх віршах висловлював любов до цієї квітки:

“Portami il girasole ch'io lo trapianti
nel mio terreno bruciato dal salino,
e mostri tutto il giorno agli azzurri specchianti
del cielo l'ansietà del suo volto giallino.

Tendono alla chiarita' le cose oscure,
 si esauriscono i corpi in un fluire
 di tinte: queste in musiche. Svanire
 e' dunque la ventura delle venture.

Portami tu la pianta che conduce
 dove sorgono bionde trasparenze
 e vapora la vita quale essenza;
 portami il girasole impazzito di luce” [3].

Переклад:

“Принеси мені соняшник, навіяний далеччю,
 посаджу його в ґрунт, спалений сіллю,
 щоб він до небес, блакитного дзеркала,
 жовте обличчя звертав - свою спрагу і волю.

Все неясне до ясності невиразно прагне,
 тануть абриси тіл у акварельних розмивах,
 фарби – у нотах. Отже, розчинитись -
 це найщасливіша доля зі щасливих.

Принеси мені частинку пекучого літа,
 де прозорі білясті нариси світу
 і де життя випарувалася до краплі ефіру,-
 принеси мені соняшник, божевільний від світла.”

Соняшник став головною композицією у роботах таких митців, як: Антон ван Дейк, Франс ван Міріс старший, Поль Гоген, Клод Моне, Вінсент ван Гог та Джордж Данлоп Леслі.

Антон ван Дейк – фламандський живописець та головний і найвідоміший придворний живописець у Англії. Однією з найвідоміших його робіт є “Автопортрет з соняшником”, яка має декілька цікавих аспектів, що відрізняють цей автопортрет від автопортретів інших митців. Ще з чотирнадцяти років Ван Дейк зображав себе тим, хто дивиться на глядачів з-за спини, начебто здивований їх присутністю. Однією рукою митець вказує на себе, показуючи золотий ланцюг, подарований англійським королем Карлом I. Палець іншої руки вказує на соняшник, що нібито імітує і повторює фігуру митця. І людина і рослина виглядають повними життя: скуйовджене волосся і густі пелюстки добре підкреслюються мінливим світлом і навколишньою неспокійною атмосферою. У цій роботі мистецтвознавці виділяють дві теми. Перша, це автор показує себе ідеальним придворним, що відданість монарху порівнюється зі здібністю соняшника слідкувати за сонцем. У другій темі, Ван Дейк показує глядачу те, що мистецтво є благородним видом діяльності.

Вивченням культурного середовища, у якому була написана ця картина, займався Джон Пікок, який випустив книгу “Погляд Ван Дейка. Джон Пікок вважає, що ланцюг є не тільки знаком королівської милості та розташування, але і образами двох відомих мотивів. Це Золотий ланцюг Гомера, що ілюструє зв'язки між земним та божественним царством, і кільця Платона, які символізували енергію натхнення, що охоплює космос. За словами дослідника, така іконографія, заснована на неоплатонічній ідеї про Всесвіт, побудований у вигляді пов'язаної ієрархії, яка була поширена при дворі Стюартів.

Багато вчених сходяться на думці, що нарцисизм був однією з рис характеру Ван Дейка, який на відміну інших митців, для яких написання власного образу було питанням практики і самопізнання, а для Ван Дейка це було більш як любованням самим собою.

Соняшник у цій роботі наділяється людською формою і обличчям, почуттями і поглядом. Єзуїти ототожнювали його з людською душею, чия любов до Бога змушувала її звертатися до божого сяйва. Соняшник

супроводжує героя ще однієї роботи Ван Дейка. Він зобразив цю рослину біля свого друга, сера Кенельмом Дігбі.

Франс ван Міріс старшіє є нідерландським митцем часів золотої доби голландського живопису. Митець зобразив соняшник у роботі “Хлопчик, що дує мильні бульбашки”. Митці того часу зображали дітей з мильними бульбашками щоб передати швидкість людського життя та краси і неминучість смерті. Картина перекликається з голландським жанром епохи бароко під назвою ванітас. Але раніше замість мильних бульбашок у ванітасі були інші символи – черепа, гнилі фрукти, часи, зброя, кошти і інші предмети.

Поль Гоген – це французький митець, скульптор і графік. Зустріти соняшник можна у його роботах: “натюрморт з Надією”, “натюрморт з соняшниками на кріслі” та “соняшники і манго”. Гоген зображав у своїх роботах окремі квіти соняшника у різних стадіях життєвого циклу, від початкового етапу цвітіння до дозрівання насіння і опадання листя. Тим самим зрізані квіти стають метафорою швидкоплинності життя. Однією з найвідоміших його робіт є картина “Ван Гог малюючий соняшники”. Якийсь період Гоген і Ван Гог були добрими друзями і в знак цієї дружби він малює картину, на якій зображає Ван Гога у процесі написання картини з соняшниками, які є його любимими квітами. Яскраві горизонтальні нерівні смуги жовтого, зеленого і блакитного кольору створюють фон картини. Ця манера живопису є винаходом Гогена, коли здається ілюзійний світ і простір у його картинах узяті з реальних сюжетів, перероблених у творчій манері митця. Також на фоні можна побачити маленькі стволи дерев, стіни і дахи домівок. У цілому, композиція картини майже не побудована, тому що це мить, яка відображена на полотні і глядач нібито відчуває себе у центрі самого дійства. Це і є композиційна знахідка митця, що залишає емоційну складову від перегляду цієї картини.

Джордж Данлоп Леслі є англійським, пісенником і ілюстратором. Головними героями у його роботах були жінки і діти. Жанрові сцени були улюбленими Джорджа Леслі. На цих картинах героїні дбають за садом,

приймають гостей, займаються дітьми, гуляють, читають, п'ють чай та інше. Інакше говорячи – живуть звичайним життям. При перегляді його робіт, кожен буде тужити за теплим домашнім вогнищем і тому затишку, якого хоче кожна людина. Таке ж відчуття викликає картина “Квіти сонця і місяця”, на якій зображено матір з дитиною і квітами соняшника. Естетично дуже приємні кольори автор використовує у роботі і такий начебто яскравий колір соняшника, як колір сонця, гармонійно поєднується з іншими більш холодними кольорами, як місячне сяйво. На мою думку, автор заслуговує на більшу увагу, тому що його картини є взірцевими у цьому жанрі, які не поступаються емоційним забарвленням картинам інших митців у інших жанрах.

Видатний французький живописець і засновник напрямку імпресіонізму Клод Моне має також картину з цією сонячною квіткою з такою ж назвою – “Соняшники”. Головними героями картини є соняшники, які не схожі один на одного і якщо придивитися, то можна побачити наскільки вони різні, прямо як різні люди. Соняшники відливають усіма відтінками жовтого, червоного і помаранчевого. Дивлячись на них, видно жовтий колір, а придивившись помічаєш, помічаєш неймовірну гру фарб. Цього ефекту важко досягти і тільки великим творцям це під силу. Моне малює незвичайні відблиски на стінах, що відкидають соняшники. Цим автор хоче сказати, що соняшники несуть миру позитивну енергетику і світло навіть у самих безвихідних ситуаціях.

Однією з найвпливовіших постатей в історії західного мистецтва був нідерландський художник – постімпресіоніст Вінсент ван Гог. Соняшник був своєрідним символом Ван Гога і його візитною карткою. Ван Гог без соняшників вже не Ванг Гог, а соняшник без Ван Гога вже не соняшник. Це були його одними із найулюбленіших квітів, що мали для митця священний символізм. Усього Ван Гог написав одинадцять картин з соняшниками. Чотири натюрморти з соняшниками він зробив в 1887 році у Парижі. А ще чотири були написані в 1888 році в Арле. Картини з першого періоду створених в Парижі навіюють депресивні відчуття, а цикл, який був створений через рік у Арле навпаки, наповнений позитивними емоціями, світлом і радістю. Це пов'язано з

тим, що знаходячись на півдні Франції, митець відчував великий емоційний підйом. Картин другого періоду були написані для прикрашання стін майстерні і кімнат в його улюбленому жовтому будиночку, куди він запросив свого друга Поля Гогена, про якого я вже згадував у цьому розділі. Гоген вважав “Соняшники” Ван Гога більш мальовничими ніж у Моне. У 1888 році про це писав сам Ван Гог у письмі до свого брата Тео: ”Гоген сказав, що він бачив соняшники Моне і мої йому подобаються більше” [19].

У своїх роботах митець використовував незвичну техніку під назвою “імпасто”. Її суть полягає у тому, що фарби наносяться дуже густим шаром, і разом з традиційними пензлями використовують ніж для особливої шорсткої поверхні і рельєфного зображення. Через це виникає відчуття ілюзії того, що квіти на намальовані на полотні, а знаходяться по інший бік полотна, що рухаються, змінюються від легкого вітру.

Розділ 3

АНАЛІЗ ЗНАЧЕННЯ СИМВОЛІВ КВІТІВ, ЯК ФОРМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ

3.1. “Лілія долин” у європейській традиції. Вперше наукову назву квітки конвалії “*Lilium convallium*” використав шведський ботанік Карл Лінней, що з латинської перекладається як лілія долин. Англійська назва конвалії є калькою з латинської “*Lily of the Valley*”. У 1974 році відомий музичний гурт з Великобританії Queen випустили пісню під назвою “*Lily of the Valley*” з альбому *Sheer heart attack*. У різних країнах ця рослина мала свою назву: у Франції “*lis des vallées*”, в Німеччині “*maiglöckchen*”, в Італії “*mughetto*”, Швеції “*liljekonvalj*”, а ось у Польщі та Україні назва цієї квітки пішла від другої частини латинської назви “*convallium*”, і називається “*konwalia*”.

Римська міфологія розповідається, що ці квіти з’явилися з крапель поту однієї з богинь. Якось богиня мисливства Діана потрапила у незнайомий ліс. У цьому лісі жили фавни, і побачивши красуню, стали її переслідувати. Богині вдалося втекти, але вона тікала настільки довго і швидко, що її тіло покрилося капельками ароматного поту, які падаючи на землю, перетворювались у чарівні.

Кельти припускали, що квіти конвалії це скарб ельфів. За легендою, молоді мисливці полювали на диких звірів і у гущавині лісу влаштували засаду. Тоді вони побачили ельфа, який летів з тяжкою торбинкою в руках і вирішили прослідкувати за ним. Ельф ніс перлини на гору перлів, що розташовувалась під старим деревом. Один з мисливців захотів взяти одну крихітну перламутрову кульку, і як тільки він до неї доторкнувся, гора скарбів розсипалась і мисливці, забувши про пильність і обережність, кинулися збирати прикраси. На їх шум відреагував ельфійний король, і побачивши людей, перетворив усі перлини в запашні білі квіти конвалій. З тих пір ельфи мстять людям за таку поведінку, а конвалії кохають на стільки, що кожного разу натирають їх серветками із місячного світла.

У давньонімецькій культурі конвалія є символом богині висхідного сонця, променистої зорі Остари, яка була пов'язана з приходом весни і пробудження природи. На честь неї на Великдень, який і по сей день має назву в німецькій культурі Ostern, влаштовували святкування, на яких усі молоді дівчатка і хлопці прикрашали себе конваліями, що символізували кохання і щастя. Святкування тривало до тих пір, поки трималися квіти конвалій, а коли вони в'янули, їх в якості жертви для богині Остари, кидали у вогнища. Німецький поет Фрідріх Вебер казав про цей обряд наступне: "Бог любові, о білий Бальдер, прихильно наш привіт прийми, квіти чисті, як наше серце, ми кладемо до твоїх стоп...» І, обходячи жертвний камінь, вони кидали священні трави, білі дзвіночки (конвалії) – ці світлі пластівці, ці яскраві іскри в багаття..." [26, С. 20].

Але з приходом на ці землі християнства, деякі язичницькі обряди та звички трансформувалися і перейшли у нову релігію. Так, із зникненням язичництва богиню Остару замінила Пресвята Діва, яка за народними легендами, у місячні ночі коли усі сплять, Небесна Цариця, оточена вінцем із блискучих, як срібло конвалій, іноді з'являється до тих, для кого готує якусь ненавмисну радість.

У християнській культурі конвалії символізують сльози Божої Матері, які вона пролила біля святого хреста, і ті звернулися у квіти конвалії. У цій роботі я згадую про схожу легенду, у якій сльози Божої Матері перетворюються у квіти, але інше, і це пов'язано з різним трактуванням одних і тих самих подій різними культурами зі своїми устоями та звичками. Так, згідне ще однієї християнської легенди, конвалії виникли з крапель крові Святого Георгія під час битви з драконом, і з біологічної точки зору це можна пояснити тим, що після цвітіння конвалії утворюють щось схоже на насіння червоного кольору, тому і ця легенда приписує утворення конвалій з краплин крові.

У одному із найзначніших творів у мистецтві авторства фламандського митця раннього Відродження Ян ван Ейка – Гентського вівтаря, офіційна назва якого "Поклоніння Містичному Агнцю", на одній з панелей ми бачимо

Богородицю з квітами конвалій на її діадемі з квітами і коштовним камінням. Тим саме, ця робота є доказом того, що квітки конвалії у християнській традиції символізували Божу Матір.

В італійській культурі, мешканці сіл називали конвалії сльозами Мадонни чи сходами у небо, тому що цими квітами селяни з давніх часів прикрашали церковний вівтар.

Квітка конвалії добре зарекомендувала себе у медицині. Спочатку, у часи знахарів, в народній культурі вона посіла важливе місце, а потім закріпилася як лікарський засіб у монастирській медицині. У часи Середньовіччя конвалія стає символом медицини і лікарського мистецтва, тому що була однією з найбільш кваліфікованих медичних допоміг. Саме тому, у багатьох книгах, присвячених польському астроному, математику, дипломату і доброму лікарю Миколаю Копернику, розміщено його портрет, де він зображений з символом медицини, букетиком конвалій у руці.

Конвалії були улюбленими квітами різних видатних людей, таких як Петро Ілліч Чайковський і Крістіан Діор.

Відомий композитор, диригент і педагог Петро Ілліч Чайковський, висаджував конвалії у парку біля свого дому. Вірш “Конвалії” 1878 року є єдиним великим ліричним твором Чайковського, уривки з якого я хочу навести у цій роботі у оригінальному звучанні, як приклад флористичної символіки у формі візуалізації культури:

“Когда в конце весны в последний раз срываю
Любимые цветы, — тоска мне давит грудь,
И к будущему я молитвенно взываю:
Хоть раз еще хочу на ландыши взглянуть.

...

Скорее в лес!.. Бегу знакомою тропой.
Ужель сбылись мечты, осуществились сны?..
Вот он! Склоняюсь к земле, я трепетной рукою
Срываю чудный дар волшебницы-весны.

О ландыш! Отчего так радуешь ты взоры?
 Другие есть цветы роскошней и пышней,
 И ярче краски в них, и веселей узоры,
 Но прелести в них нет таинственной твоей.

В чем тайна чар твоих? Что ты душе вещаешь?
 Чем манишь ты к себе и сердце веселишь?
 Иль радостей былых ты призрак воскрешаешь?
 Или блаженство нам грядущее сулишь?

Не знаю. Но меня твое благоуханье,
 Как винная струя, и греет, и пьянит.
 Как музыка, оно стесняет мне дыханье
 И, как огонь любви, питает жар ланит.

И счастлив я, пока цветешь ты, ландыш скромный,
 От скуки зимних дней давно прошел и след,
 И нет гнетущих дум, и сердце в неге томной
 Приветствует с тобой забвенье зол и бед..." [48].

Крім Чайковського, цю квітку любляв французький модельєр одягу Крістіан Діор, засновник модного дому "Christian Dior". У модельєра була власна теплиця, де увесь рік росли конвалії, які він завжди вставляв у петлиці піджака. У 1954 році Крістіан Діор розробляє весняно-літню колекцію одягу, присвячену квітці конвалії. Головною ідеєю колекції були принципи простоти і граціозності, як сама квітка. Кутюр'є вірив у містичні сили цієї квітки і що вони приносить вдачу, тому напередодні показів вшивав гілочки конвалії у кладки суконь. Також, нотки аромату конвалії можна почути у легендарному парфумі Diorissimo від модного дому "Christian Dior", розробленим Едмондом Рудницьким [72].

Конвалії згадуються у популярній казці братів Грімм Білосніжка. Кола Білосніжка тікала від злої мачухи, вони випадково розсипала своє намисто, що перетворилося на запашні квіти, які стали ліхтариками для гномів, тому що в конваліях ховаються на ніч сонячні зайчики.

В європейській культурі ця рослина мала велике символічне значення. Вона відображена на гербах наступних європейських міст: Аппенвір (Франція), Боппельзен (Швейцарія), Луннер (Норвегія), Меллеруд (Швеція), Сен-Себастьян-сюр-Луар (Франція), і Вейлар (Німеччина). Як ми вже могли переконатися раніше, конвалії використовували під час різних свят, і у сучасній культурі ці звичаї збереглися. На весіллі принца Вільяма і Кетрін Міддлтон, наречена обрала саме квіти конвалії для весільного букета [63]. Також цю квітку обрала для весільного букета принцеса Монако Грейс.

Для французів конвалія була символом кохання, тому з XX століття у Франції святкують день цих квітів, а до цього часу з XVI століття свято конвалій відзначали у першу неділю травня. Творцем цієї традиції називають короля Карла IX, що вирішив 1 травня обдарувати всіх придворних дам букетиками конвалії на честь приходу весни. Зараз прийнято дарувати ці квіти один одному не залежно від статі, і берегти їх як талісман до наступного дня конвалій [23]. Як приклад, можна побачити фото, на якому прем'єр-міністр Франції Альбер Сарро купує 1 травня букетик конвалій у вуличної продавщиці.

З 1967 конвалія стає національною квіткою Фінляндії.

У мистецтві велика кількість творців використовували цю рослину у своїх роботах. З багатьох картин, я хочу відмітити роботи: “Lily of the Valley Tulips Primula and Other Flowers on a Ledge” Джоанни Ханни Хеллесен, «Queen Victoria and the Duke of Wellington» авторства німецького живописця Франца Ксавера Винтерхальтера, на якій квіти конвалії тримає маленький принц Артур, і робота французького митця епохи рококо Шарля-Андре ван Лоо “Madame de Pompadour en belle jardiniere”. Ці три роботи є різними за жанрами, композиціями і змістом, але на мою думку, саме вони чудово відображають символ конвалії у образотворчому мистецтві.

3.2 Мак, як символ пам'яті. В давній Греції мак мав декілька символів. Перший – це символ сну. “Прекрасний, юний бог сну Гіпнос. Він нечутно носить на своїх крилах над землею з головками маку в руках і ллє з рогу снадівний напій. , не можуть противитися йому ні смертні, ні боги, ні навіть сам громовержець Зевс: і йому Гіпнос стуляє грізні очі і занурює його в глибокий сон...” [30]. За уявою давніх греків, ця квітка була створена богом сну Гіпносом для богині Деметри, яка була настільки втомлена через пошуки зниклої дочки Персіфони, яку викрав цар підземного світу мертвих Аїд, що не могла забезпечувати ріст врожаю. Гіпнос дав їй мак, щоб вона зуснула та відпочила. Другим символом є смерть. Мак є атрибутом бога смерті Танатоса, брата близнюка Гіпноса. На картині Д. У. Уотерхауса 1874 р. “Сон і його зведений брат Смерть” зображено два юнака, Гіпноса і Танатоса. Фігура Гіпноса залита світлом, а Танатоса занурена у морок. В руках Сон тримає квіти маку, що символізують казкові ведіння. У картині автор використав ефект переходу від життя до смерті, тому що спочатку глядач звертає увагу на передній план, більш світлий, а потім поступово на задній. Танатоса зазвичай зображали у вигляді юнака з вінком із маку, з чорними крилами і у чорному одязі. У такому вигляді бог смерті постає у роботі Фредріка Лейтона 1871 р. “Боротьба Геракла з богом смерті Танатосом за тіло Алкестіди”. Окрім цих богів, квітки маку пов'язували ще з одним богом, сином Гіпноса, бога сновидінь Морфеєм. У картині відомого французького митця П'єра Герена “Морфей і Ірида” 1811 р. бог сноведінь зображен з вінком з квітів маку.

Цікаво, що раніше за греків у культурі Стародавнього Єгипту мак вважали символом сну і смерті. Спочатку мак вирощували на плантаціях та використовували як болезаспокійливий засіб, називав його снадівним зіллям. Однак єгиптяни помітили, що застосування цього зілля у великих кількостях може мати погані наслідки, і саме тому символ маку у цій культурі мав два трактування, як пізніше і у стародавніх греків. Нещодавно, вченими був знайдений давньоєгипетський саркофаг із Александрії, всередині якого вчені побачили три золотих пластини, на одній з яких був вирізаний символ

переродження – мак. Про це заявив президент спілки ювелірів-істориків Джек Огден, підтвердив факт того, що приблизно дві тисячі років потому мак був популярний у Стародавньому Єгипті [59].

Античні діячі згадують про медичні властивості цієї квітки. Теофаст у медичних рукописах зазначає, що маковий сік є напоєм, який під час хірургічних операцій погружає людину у сон. Гіппократ стверджував, що маковий сік може бути живильним і закріплюючим розчином. А ось давньоримський військовий лікар грецького походження Педаній Діоскорид попереджував про небезпеку цієї квітки, тому що випивши забагато соку мака можна було померти.

Давньоримська легенда появу маку приписує богині Венері, які проросли з її сліз, пролитих після звістки про смерть юнака Адоніса. Схожа легенда є у східних культурах, за якою мак виріс на землі, яку торкнулися вії засинаю чого Будди.

У XX столітті мак стає символом пім'яті жертв війн. Символ маку вперше з'являється у вірші канадського військового медика Джона Маккрея “У полях Фландрії”:

“В полях фламандських квітне мак
Поміж хрестів — скорботний знак
По нас; а жайвір серед хмар
Нам шле свій спів — останній дар,
Ледь чутний тут крізь грім атак.
Бо ми, полегли в цих полях,
Ми, що кохали, нині — прах,
Жили — і прийняли удар
В полях фламандських.
Ідіть у бій, забувши страх,
Нам світоч випав з рук, відтак —
Вам підіймати цей тягар!
Якщо загасне віри жар —

Наш сон розвіється, як мак,
В полях фламандських...” [39].

Цей вірш є одним з найпопулярніших і нацитованіших віршів про війну, який написано від імені загиблих у Першій світовій війні, із розповіддю про їх жертви і закликами живих до продовження боротьби. Вважається, що насіння маку може зберігатися довгий час у ґрунті і почати проростати тільки після того, як землю перекопають. Саме тому, після захоронення загиблих прямо на полі бою почали проростати маки.

Ідея використання червоних маків, як символ пам'яті, належить викладачу Університету Джордії у США Мойни Майкл, яка під враженням від роботи Маккрея написала власний вірш “Ми збережемо Віру” (англ. "We Shall Keep the Faith"), де пообіцяла завжди носити червоний мак в пам'ять о загиблих у Першій світовій війні.

Символ червоного маку був поширений у Америці, Австралії та Великобританії. Але в деяких культурах цей символ мав різні трактовки. Так між Великобританією та КНР одного разу розгорівся дипломатичний скандал через цю квітку. Справа в тому, що для Великобританії красний мак – символ пам'яті загиблих, в той час для КНР це згадка про опіумні війни XIX століття, коли китайські війська зазнали поразки від Великобританії на своїй території. Під час офіційного візиту британської делегації у Китай, на піджаках делегації був приколотий красний мак з паперу, що для китайської сторони рівноцінно як червона ганчірка для бика. Ні одна із сторін не збиралася поступатися, і навіть прем'єр міністр Великобританії висловлювався на цю тему, і завірив у непохитній позиції своєї делегації, що проінформувала китайську сторону про значення цього символу. Таким чином, ми можемо бачити, як різна трактовка одного і того ж символу можуть при зустрічі мати негативне явище.

У 2014 році в Україні під час заходів, приурочених до річниці завершення Другої світової війни, вперше використали символ красного маку, дизайн якого розробив харківський дизайнер Сергій Мішакін, за ініціативою Українського інституту національної пам'яті та Національній телекомпанії України. Графічне

зображення є своєрідною ілюзією, і має два трактування. З одного боку, воно символізує квітку маку, а з іншої – кровавий слід від пуля. Поряд к віткою зазвичай знаходяться дати початку і кінця Другої світової війни (1939-1945), а також галас “Ніколи знову”.

В українській культурі символ маку був відомий ще до подій ХХ століття. Так, в українських народних піснях і думах козацької доби, часто згадується ця квітка, що стала символом козака, що обороняючи Україну, героїчно загинув.

З української художньої літератури можна виділити українського видатного поета і драматурга Івана Франка, який у вірші Гей, Січ іде також використовує символ маку:

“Гей, Січ іде,
Красен мак цвите!
Кому прикре наше діло, —
Нам воно святе.” [41].

Багато живописців з різних країн світу присвятили цій квітці свої роботи, серед них: американський митець Еббот Фулер Грейвс “Маки”, французькі митці Поль де Лонгпре “Каліфорнійські маки в індійській корзин” і Ежен Анри Кошуа “Літній букет з маками”, британський митець Джеральд Купер “Натюрморт з маками і мальвами” і “Макова рослина”.

На полотні Данте Габрі еля Россеті “Леді Ліліт” на передньому плані автор зображає квітку маку у чорній вазі. Сама квітка символізує уяву і вічний сон, що характеризує настрій картини і емоції Леді Ліліт. А чорна ваза підсилює символ маку і трактується, як неминучість смерті. Ідея картини розкриває сонет “Тілесна краса”:

“Споконвіку вона чоловіків вабила,
Уловлюючи душі й тіла
В силі пристрастей, як у наші часи.

Їй будь-який мак і важких троянд квіти;
 Кого, Ліліте, не зачаруєш ти,
 Твій поцілунок і сонних настроїв мрій” [2].

Картина Джона Єверетта Мілле “Афелії” відома через багате та детальне зображення рослинності річки і її берегів. На картині зображено пишу сцену смерті Афелії за Шекспіром, де автор малює усі квіти відповідно оригінальному тексту і біологічним характеристикам, де у кожній рослині закладений сенс. Серед багатьох квітів є і мак, який плаває біля правої руки героїні і символізує горе і момент настрою приреченої дівчини.

У роботі відомого французького митця Клода Моне “Поле маків”, автор зобразив свою жінку Камілу і сина Жана. Сама композиція має ярко виражене діагональну побудову, підкреслену маками. Якщо придивитися на оригінал картини, то можна помітити на небі виступаючі частини чистого полотна, що говорить про більшу увагу автора до нижньої частини полотна, де добре і точно усе зображено. А ось будівля з теракотовим дахом є сполучною ланкою між переднім і заднім планом.

Також важливо згадати роботи видатного чеського митця і представника стилю модерн Альфонса Мухи. У роботах “Літо” і “Вечірні мрії” мак є символом сну, а у рекламних роботах “Пиво Meuse” і “Бісквіт Lefevre Utile” уособлює відчуття задоволення, прикрашаючи гарних жінок у досить яркій кольоровій гамі.

3.3. “Божественна квітка”. Символ гвоздики, від легенд до бутоньєрки. Давньогрецький філософ, теоретик музики і засновник ботаніки Теофраст назвав низькорослу квітку, з п'ятьма маленькими немахровими пелюстками й вузьким листям Зевсовою, чи як ще прийнято її звати – “божественна квітка”. Нажаль, точно не відомо про яке саме з дикорослих видів квітів мав на увазі давньогрецький вчений, але багато науковців сходяться на думці, що мова йде саме про гвоздику. Пізніше, саме назву *Dianthus*, що в перекладі з грецької мови означає “Di” – Зевс, “anthos” – квітка, занотовує у

своїй праці шведський вчений, ботанік і медик Карл Лінне, і саме з цього часу ця квітка має офіційну назву [28, С. 57]. У наш час існує багато різних видів цієї квітки, з різним кольором, від червоних до чорних, та з різною кількістю пелюстків, від 5 до 60. Відомий американський селекціонер вивів сорт гвоздики яка в ранці білосніжна, в день рожева, а під вечір пунцового кольору.

Давньогрецький міф приписує появу гвоздики до богині, відомої спочатку, як покровительки тваринного і рослинного світу, а пізніше богині мисливства Артеміди. Після невдалого полювання, богиня поверталася в дуже поганому настрої, і зустрівши на своїй дорозі гарного пастушка, який грав на омелюхії веселу пісеньку, звинуватило хлопця у тому, що він своєю музикою розігнав дичину і через це погрожувала його вбити, на що хлопець виправдовується і клянеться у своїй невинуватості і моле про пощаду. Але богиня була у ярості, від якої не розуміла що робить, і вирвавши у ні в чому невинного хлопця оці, усвідомлює свій вчинок, і опинившись на землі, викинуті від відчужу богинею, з цих очей проростають дві квітки гвоздики, які своїм кольором нагадують невинно пролиту кров. І саме символ пролитої крові є найпоширенішим у історії цієї квітки.

Зараз ми можемо констатувати, що в історії флористики простежуються невеликі плутанини у термінах, коли античні і середньовічні натуралісти дуже часто могли описувати одну й ту саму рослину чи квітку під різними іменами і навпаки. Є докази, що вже у XV столітті гвоздику вирощували у європейських садах і її форма була відома. Так, ми можемо побачити цю квітку у мініатюрі з часослова Марії Бургундської 1485-1490 років, чи у роботі італійського живописця Андреа Мантенья “Мадонна делла Вітторія” 1496 року, яка була написана по заказу маркіза Франческо Гонзага в пам'ять про битву при Форнуо (Форново) 1495 року, що зображує сидячу на троні Мадонну з немовлям, який тримає квітки червоної гвоздики, знизу трону стоїть маленький Іоанн Хреститель, який простягає руку вгору до Ісуса. Поруч з ним - Свята Єлизавета, покровителька Ізабелли д'Есте, нареченої маркіза, а саму Мадонну оточують святі воїни - Георгій (ліворуч) і Михайло (праворуч). Червоний колір квітки у

християнській традиції символізував божественну любов і страждання, а сама форма квітки асоціювалася з цвяхами, тим самим натякаючи на майбутнє розп'яття. У християнстві існує легенда, за якою на місці, де сльози Діви Марії впали на підніжжі Голгофського хреста, вирости квіти гвоздики і з цього часу вони стають символом материнської любові і в той час символом розп'яття. Дослідник Твігс Вей у своїй монографії, присвяченій місцю квітки в культурі, пише, що як символ любові Марії, гвоздики з'являються в церквах на Заході на паску [73]. Червону гвоздику ми можемо побачити у роботі видатного італійського митця Леонардо да Вінчі “Мадонна з гвоздиною” (1478 р.), на якій зображено Мадонну з ледь помітною усмішкою на обличчі з витонченою гвоздиною в руках і енергійним непосидючим немовлям, який упираючись ніжкою об м'яку подушку, тягнеться до цієї квітки. А от у роботі іншого видатного італійського митця Рафаеля Санті “Мадонна з гвоздиками” (1483-1520 р.) також зображено Мадонну з немовлям, які тримають квіти гвоздики. Але різниця цієї роботи від попередніх полягає в кольорі квітів.

Рафаель зобразив гвоздики рожевого кольору, що відсилають до апокрифу про материнські сльози, що падали на квіти біля підніжжя хреста. Цікав також факт, що саме символ материнської любові поліг в основу святкування Дня Матері у сучасній американській культурі, в честь чого прийнято дарувати квіти гвоздики [58].

Від християнського символу материнської скорботи до любовного символу подружжя. Саме таке значення набуває квітка гвоздики і починає з'являтися на портретах женихів або наречених, як обіцянка вірності у шлюбі і знак того, що людина помовлена. Наприклад, “портрет Саймона Джорджа”(1533 р.) кисті німецького митця Ганса Гольбейна молодшого, а також представники Нідерландів Дирк Якобс з роботою “портрет Помпея Окко” (1531 р.) і Ян ван Ейк “портрет чоловіка з гвоздиною” (1436 р.).

За легендою, поява гвоздики у Європі, а саме у французькій культурі відносять до часів правління короля Людовика IX Святого у 1297 році. Під час хрестового походу, коли французькі війська облягали місто Туніс, серед

хрестоносців почала швидкими темпами поширюватися чума, яка забирала багато життів і ніяк не вдавалося її зупинити. Короля мав деякі знання у цілющих травах і вважав, що якщо на цій території є ця хвороба, то і має бути рослина яка виліковує від неї, і його погляд впав на гарну квітку гвоздики, яку приказує нарвати якомога більше і відваром напоїти усіх хворих. Цей відвар вилікував багатьох і епідемія вщухла, але сам король стає жертвою хвороби. Після смерті короля, воїни в пам'ять о людині, врятувавши їх життя, привозять насіння гвоздики на свою батьківщину.

Через декілька століть, червона гвоздика отримує новий віток популярності, ставши емблемою прихильників відомого французького полководця Великого Конде (Людовик II Бурбон-Конде), є виразом їх самовідданої відданості не тільки йому самому, але і усьому будинку Бурбонів. Конде дуже любив цю квітку і коли його заарештували та посадили у в'язницю за наказом кардинала Джуліо Мазаріні, полководець зайнявся садівництвом і посадив у маленькі грядки біля свого вікна декілька гвоздик, і пишався кожній новій квітці не менш ніж своїм перемогам.

Гвоздика стала талісманом для французьких солдатів. Бажаючи швидкого повернення з перемогою і неушкодженими, селянські дівчата обдаровували хлопців що йдуть на війну букетиками з гвоздиками. Воїни бережно зберігали ці квіти, які надавали їм хоробрості у битвах. Сам Наполеон I, засновуючи у 1802 році орден Почесного легіону, обирає колір гвоздики кольором стрічки цієї відзнаки. Пізніше, червона гвоздика стала емблемою прихильників Наполеона, а роялісти обрали своєю емблемою гвоздику білого кольору.

Офіційно вважається, що в Англії вперше вирощувати і розводити гвоздики почав придворний садівник Герард у 1597 році, але і до цього ця квітка була відома при королівському дворі, чому свідчить портрет королеви Англії, старшої дочки Генриха VIII від шлюбу з Катериною Арагонською Марії I Тюдор, також відомої як Кривава Мері. На портреті вона тримає у руці червону гвоздику, що на мою думку є символічним відображенням її жорстокості. Більше поширення гвоздика має при правлінні наступниці Марії,

королеви Єлизавети I. У цей час за цю квітку сплачують великі кошти, використовують у прикрашанні як інтер'єрів, так і частин одягу і інших речей. Наприклад, гвоздика зображується на сукні Єлизавети I на портреті творця невідомого митця 1590-1592 рр. Англійські поети оспівували цю квітку за її божественний аромат, а садівник Паркінсон назвав один з сортів гвоздик “Sweet William”, на честь англійського драматурга і поета Вільяма Шекспіра.

В культурі Бельгії гвоздика отримала широкий розголос у звичайному населенні і стала улюбленицею бідняків. Саме горно-робочі зайнялися вирощуванням цієї квітки, як єдиним осередком світла та краси, після нелегкої праці у каменоломнях у підземному мороку. Серед них навіть виникло суперництво і змагання у вирощуванні цих квітів. Пізніше гвоздика стала символом сімейного вогнища і добробуту. Ідучи працювати на чужину, мати благословляють синів підносячи бекети з гвоздиками, як єдиний скарб, який вона може дати. А після смерті матері, сини висаджують на їх могилах кущі гвоздик, як останнє вираження своєї любові до матері.

В німецьку культуру гвоздика прийшла також з Тунісу, яку ввів імператор Карл V. Але вона не отримала такого поширення, як в інших культурах. Німецький поет і мислитель Йоганн-Вольфганг фон Гете говорив про цю квітку наступне: “ Nelken! Wie find' ich each schon! Doch alle gleichi ihr einander, Unterscheidet euch kaum, und entscheide mich nicht...” (Гвоздики! Як ви прекрасні! Але ви все схожі, ледь відрізниш одну від одноєї, і я не знаю, яку вибрати) [26, С.54].

В Італії гвоздика отримала таку популярність, що деякі вже вважали її дикорослу італійську рослину, але офіційний запис від 1310 року Матвія Сільветика свідчить про те, що ця рослина була привезена зі сходу і була пізніше розведена у садах родини Медічі. В італійському місті Болонья гвоздика вважається квіткою апостола св. Петра і 29 червня, в день його пам'яті, нею прикрашаються усі церкви і усе місто.

У ісламській культурі (персидській, османській, та інших) гвоздика є однією з найважливіших орнаментальних мотивів. Через те, що саме зі сходу

гвоздика увійшла в Європу, у східному мистецтві вона зустрічається набагато раніше. Згідно з цією течією, в ісламському раю чотири головних квітки, серед яких і гвоздика [73].

В кінці XIX століття, велику популярність зазнає прикрашання петлиць джентльменів різними квітами. Цей вид прикрашання частини костюмів квітами отримало назву бутоньєрка, що походить від французького слова “boutonnière” і перекладається як квітка в петлиці. Дана традиція зароджується ще у XVI столітті, і набувають значення захисту від невезіння, злих духів, хвороб і навіть замаскування дурних запахів. Але з часом призначення бутоньєрки змінювалось під впливом викликів часу, і від захисних функцій трансформувалося у символ пошани і пам'яті та просто символ естетичної привабливості. За часів Французької революції червона гвоздика в петлиці дворян, що піднімалися на ешафот, символізувала їх безстрашність. Починаючи з 40-х років XIX століття червону гвоздику стали носити представники робітничого руху на політичних демонстраціях, так званих маївках [52]. Видатний ірландський поет, драматург, прозаїк Оскар Вайлд зазначив наступне: “добре підібрана бутоньєрка - єдиний зв'язок між мистецтвом і природою ” [24, С. 87]. Сам Оскар Вайлд не з'являвся на публіці без квітки в петлиці, і на прем'єру своєї п'єси “Віяло леді Віндермір” обрав гвоздику зеленого кольору, як уособлення “чистого мистецтва”. Існує легенда, за якою одна з французьких квіткарки випадково впустила білу гвоздику в чан з зеленою фарбою для забарвлення тканини і квітка отримала зелений колір. Але справжня поява зеленої гвоздики мала зовсім іншу історію, пов'язану з Оскаром Вайлдом. Вперше зелена гвоздика постає в ролі бутоньєрки у петлиці Оскара Вайлда і його друзів на прем'єрі п'єси “Віяло леді Віндермір” 22 лютого 1892 році. Митець Грем Робертсон згадував, що разом із запрошенням на прем'єру отримав припис купити у лавці Гуд'єра гвоздику зеленого кольору, яку спеціально за проханням Вальда фарбували спеціальним живильним розчином, і на питання сенсу цієї задумки Вальд відповідав: "Нічого не означає, але нехай ламають голови" [37]. І хоча це був невинний жарт, у

Лондонському суспільстві це викликало хвилю суперечок і припущень. Через декілька років у світ виходить маленька книга від анонімного автора під назвою “Зелена гвоздика”, у якої доволі відверто показувалося особисте життя Вайлда, натяки у тексті були настільки прозорі, що ні у кого не виникало сумнівів про кого саме ця книга, що майбутньому стала для Оскара Вайлда вироком, тому що у ті часи гомосексуалізм вважався злочином і карався законом. Сам Вайлд заявляв у листах до газет, що є творцем цієї прекрасної квітки (зеленої гвоздики), але з книгою не мав нічого спільного і писав: “Моя квітка - це витвір мистецтва, книга такою не є” [63]. З рештою, ця історія лягла у нове значення цієї квітки, тому що вже після смерті Оскара Вайлда зелена гвоздика стала першим символом людей з гомосексуальною орієнтацією.

У 1930 роки принц Уельський з’явився на одному заході у Голлівуді з проколоною до лацкана білою гвоздиною, і саме з цього моменту в Америці починається мода на бутоньєрки з білою гвоздиною. Ця квітка символізувала чисту любов і вірність, через що саме білу гвоздику обирає принц для свого весілля з Волліс Сімпсон у 1937 році. Деякі голлівудські зірки також обирають для своїх бутоньєрок цю квітку, як прояв елементів з одягу аристократичного стилю. Наприклад, американський актор Гарі Купер з білою гвоздиною в петлиці у романтичній комедії режисера Біллі Вайлдера “Кохання пополудні”.

3.4. Символ півоній в літературі та живописі. За легендою, давньоримська богиня квітів, рослин та весни Флора зібралась у мандрівку і забрала раду, запросивши усіх представників квітів, щоб на час її відсутності залишити помічника. Усі квіти прийшли в назначений час і тільки троянда запізнювалась. З’явившись, присутні були вражені красою троянду і стали вмовляти її стати помічницею Флори. І тільки півонія була не в захваті від цього і виступала проти, тому що вважала, що вона краще за троянду за усіма критеріями. Вона не могла обійти троянду за красою і ароматом, тому півонія вирішила перевершити її хоча б розміром, тому як могла надувалась, пилялася і сердилась. Іншим квітам це не сподобалося, тому помічницею Флори обрали

троянду, на що півонія почала протестувати проти цього рішення. Флора не витримала я сказала: “Горда, дурна квітка! Залишайся ж у покарання за своє самовдоволення і порожнечу назавжди такою товстою, надutoю, як сьогодні, і нехай жоден метелик не порадує тебе ніколи своїм поцілунком, жодна бджола не візьме у твоєму віночку меду і жодна дівчина не приколе ніколи твоїй квітці до своїх грудей!” [26, С. 63-64]. Як ми можемо бачити, так і сталося. Квіти півоній завеликі для прикрашання у вигляді бутоньєрки та інших елементів одягу, квіти півоній занадто повні та пишні, а пелюстки такі ніжні, що так само, як і півонія після слів Флори від сорому почервоніла.

У роботі нідерландського живописця XII століття Ян Брейгла Молодшого “Флора у квітах”, можна переконатися у майстерності автора у зображенні квітів і пейзажних фонів, де своє місце знайшли і квіти півоній.

Ця рослина пішла з Китаю, та у цій культурі вона мала декілька звучань – “мукань” чи “фугуйхуа”, що означає квітка знатності та заможності, “лоянхуа” – квітка міста Лоян. З давніх часів півонія уособлювала владу, гідність, урочистість. Зображення квітучих півоній уособлювали благополуччя та процвітання. У наступних рядках можна переконатися у головуючій постаті цієї квітці у східних культурах: “Жив колись цар квітів. Його виростили у запашному саду під зеленим наметом. Ось настав третій місяць весни, і він пишно розцвів. Цар квітів височив один, найкрасивіший за усі квіти” [29, С. 123].

На початку не усі мали змогу вирощувати ці квіти, такий привілей мали лише заможні чиновники та імператор у своєму саду. Тільки з династії Тан розведення півоній отримало популярність в усій країні, коли жінка-імператор У Цзетян з цієї династії була перша хто наказав зробити великомасштабну висадку цих квітів у королівських садах, але все одно ці квітка залишалася дорогими для звичайних людей [36]. В період цвітіння проводили урочисту церемонію у імператорському парку, на яку запрошували чиновників і заможних людей, і у стародавній книзі “Дуян Цзацзи” можна знайти підтвердження цього: “танський імператор Гаоцзун влаштував урочистий обід і запросив усіх

придворних, нагородив їх двоголовими півоніями” [25]. А ось у звичайних людей не було можливості насолоджуватися цією гарною рослиною, що відобразилось на розі півонії у китайській культурі, де вона посідає почесне місце серед усіх квітів.

Лоянські півонії займають окреме місце у китайській культурі і вважаються найгарнішими у світі. У 1982 році ця квітка була оголошена міською квіткою Лояна, а вже через рік вперше було проведено фестиваль півоній. За легендою, жінка-імператор, яку нещодавно я згадував, хотіла насолоджуватися квітами у холодну зимню пору. І наказала імператор У Цзетян усім квітам розцвісти на ніч, і з страху квіти розпустилися у вказаний час, усі окрім півоній, які не покорились приказу. Імператор була в люті і наказала відправити півонії в посилання у місто Лоян. Але виявилось, що клімат і ґрунт цього міста більше підходили для цієї рослини і вони розцвіли. Ця легенда показує відвагу і непохитність рослини, що може протистояти владі, за що мешканці цього міста і любляють ці квіти. Цікаво провести паралель між китайською та давньоримською легендою, де в обох випадках півонія показує свій характер, але в результаті однієї культури вона є символом чуттєвості і ніжності, яка соромиться за свій вчинок, а в іншому випадку силу духу та стійкість.

З 2010 року фестиваль півоній був затверджений національним святом і з тих пів ця квітка стала емблемою міста Лоян. Сьогодні ми можемо побачити у цьому місті більш ніж тисячу видів різних сортів, що налічують десятки мільйонів квітів.

Китайський поет епохи Тан розповів про свято півоній і відношення народу до цієї рослини у наступних рядках:

“Кажуть друзі,
що півонії настав час.
І один за одним
усі йдуть купувати квіти

...

Якось, один
сільський простий старий
Помилково попав
на розкішний квітковий ринок.

Нічого не сказавши,
випустив він глибоке зітхання.
Це тяжке зітхання
нікого не привабило у натовпі...

"За один пучок
темно-червоних свіжих квітів
Десяти дворів
сільських родин податок!" [38].

У китайській літературі півонії уособлювали красу. Півонії були еталоном досконалості, в якому не має вад, тому стародавні поети у своїх роботах порівнювали гарних дівчат з цими квітами: “ У квітучому віці вона подібна до сонця, що сяє в небесах, і місяцю, що проливає з висоти своє бліде світло, і немає в ньому вади, як у свіжій квітці персика або пишній півонії, а тому незмінно збуджує вона сильні почуття” [34]. Однією з найвідоміших класичних п'єс у китайській літературі, є праця видатного драматурга і поета мінської епохи Тан Сян-цзу Півонова альтанка, що є зразковим твором і важливою частиною китайської драматургічної літератури.

У китайському живописі півонії відобразились у роботах китайського митця епохи Цин Юнь Шоупінь. У роботі “Три півонії” автор передає момент весняної поетичної атмосфери, де кущ півоній з подвійними квітами підіймається до неба. Для автора простір є важливою частиною у роботі на рівні з самою рослиною, і йому вдається досягнути ефекту глибини простору не у перспективному зображенні.

Також не можна згадати і наступні роботи інших митців, що зображали ці гарні квіти: Цин Шу “Вісім півоній і дві райські птахи”, Чжан Дацяна «Білий півоній», Ван Ла “Півоній і подвійні сороки”, Хуан Шаньшоу “Півоній”. На багатьох роботах півонії зображали разом з птахами, щоб підсилити магічні властивості квітів. Зазвичай це сорока, павич чи золотий фазан що у китайській культурі символізували заможність та щастя.

Японський поет, філософ і каліграф Рьокаґа писав:

“Дикі півонії.

Зараз – їх час.

У чудовому повному цвітінні:

Хіба можна зірвати їх?

Як можна їх не зірвати?” [8].

В Японію півонії потрапили у VIII столітті з Китаю, звідки їх привезли буддійські монахи. Квітка доволі швидко знайшла своє місце у японській культурі і стала еталоном, яку в перший час могли дозволити тільки заможні люди. Півонії було заборонено вивозити за межі країни і тільки після падіння феодального періоду, коли Японія вийшла з ізоляції, ця квітка опинилася на інших континентах. Японський поет Мацуо Басьо писав:

“З серцевини півонії

Повільно виповзає бджола...

О, з яким небажанням!” [10].

Серед японських творів у мистецтві, хотів би відмітити “Півонії та горобець” (1791) , “Півонії та метелики” (1804) Кацусіка Хокусая, а також роботи Утагава Хіросге – “павич ховається за скелею і квітучими півоніями”, “краб і півоній”, “квітучі півонії в Фукаґаві”, “лев і півонії та павич на схилі і півонії”.

3.5. Камелія, шлях до символу модного будинку “Chanel”.

Давньогрецький міф пов’язує появу квітки камелії з давньогрецьким богом кохання Еросом і його матір’ю Афродітою. Ерос був красив і харизматичним,

саме тому до нього було прикута велика увага з боку жінок. Але якось він відчув, що йому набридла ця увага і він хоче знайти справжнє кохання, тому мати порадила шукати своє кохання на інших планетах. Сатурн зацікавив бога, шукаючого своє кохання, неймовірними пейзажами, де був холод, земна поверхня була уся засніжена і сяла сріблом, озера усі заледенілі, льодяні гори, від яких відображалось світло різними радужними переливами, справжня зимня казка. Там він почув гарний спів, на звук який пішовши, побачив дуже вродливих дівчат, шкіра яких було білосніжна, очі кольору небесної синяви, а довгі локони відливали сріблом. Діви співали пісню, адресовану Богу, який створив їх тіла з льоду, тому що лід охолоджує бажання, заспокоює пристрасть і тушить полум'я, чому вони були дуже раді, але побачивши Ероса, зупинили пісню і залишили арфи. Бог почав стріляти у дів любовними стрілами, але нічого не виходило, діви залишалися безпристрасними, на що Ерос образився і звернувся до своєї матері. Афродіта дуже розлютилася на дів, на їх невластиву жіночу бездушність і вирішила, що ці бездушні істоти не можуть зватися жінками. Богиня перетворила дів на квіти камелії і відправила на Землю, щоб вони радували своєю красою, але не ранили серця людей.

Латинська назва роду “*Camellia*” була запропонована у 1753 році Карлом Ліннеєм, “батьком” ботанічної класифікації. Цю рослину вчений назвав на честь місіонера і ботаніка Георга Джозефа Камела, який працював лікарем на Філіппінах і за однією легендою, саме він привіз цю квітку у Європу, хоча інша легенда гласить, що Джозеф Камел міг навіть ніколи не бачити цієї квітки.

Батьківщиною камелії, як біологічного роду є Китай. Китайська легенда про появу цієї квітки пов'язана з старим буддійським монахом Дарума, який одного разу у сні побачив Будду, і не обдумавши дав обід не спати, вдень і вночі поститися молитися. Але не довго протримався монах і заснув. Прокинувшись, Дарума розгнівався на самого себе і вирвав свої повіки. Викинувши їх на землю, через деякий час з ним проросли камелії, напиток з яких відганяв сон.

Не дивлячись на те, що ця рослина з Китаю, але найбільшу популярність вона отримала в культурі Японії. З Японії пішли два види цієї рослини, а з Китаю більше ніж двісті видів роду цієї рослини. Китайці полюбили пишні червоні квіти сорту камелії сітчастої (*Camellia reticulata*), які часто висаджували монахи у буддійських монастирях. В провінції Юньань, поблизу ріки Ліян, росте дерево, що іменують “деревом десяти тисяч квіток”. Рік цієї рослини п’ятсот років і цвіте двома кольорами тому що складається з двох стовбурів саме сітчастої камелії (*Camellia reticulata*) [71]. Також цей вид є символом цієї провінції [56] . Хоча зображення і згадки про камелії можна зустріти у китайській літературі і мистецтві, для китайці вона не мала значення як інші квіти і вважалася однією з багатьох рослин для саду. Найбільшу популярність у Китаї та за її межами вона отримала як чайний напій, через те, що камелія входить до сімейства Чайних. В китайській культурі вона мала назву “сон-цфа” , що у буквальному перекладі означає “гірський чай”.

Перша згадка про камелію в культурі Японії відноситься до I століття нашої ери, коли губернатор провінції острова Кюсю розібрався з бандитами дубиною з деревини камелії. З тих часів ту частину провінції іменується як “Цубаки”, що в перекладі з японської означає “японська камелія”. Історія камелії в Японії мала як взлети, так і падіння. У XI столітті ця квітка мала невелику популярність, а вже у XIV – XVI столітті відбулося становлення традиційного стилю японського саду. В цей період серед самураїв стає популярним розведення камелії. Камелія була символом стійкості і довголіття через те, що ця рослина могла пережити сильні морози та погані погодні умови, і можливо саме через це вона стала символом самураїв, через їх мужню стійкість і силу. Через це в деякі періоди були введені заборони на камелію, тому що вирощувати чи прикрашати себе цими сильними квітами могли тільки японські воїни. У XV столітті традицію і любов самураїв до камелії перервав один забобон, за яким камелія приносила воїнам нещастя, і якщо вони до неї доторкнуться, то ризикують залишитися без голови на плечах. Пояснюється це тим, що квітка Цубаки падає на землю повністю, як відрубана голова, а не

обсипається дощем з пелюстків, як інші квіти. Члени японського суспільства камелії пізніше спростували цю легенду, і вважають, що вона була частинного чорного піару одних самурайських кланів проти інших.

Камелія стає основою композиції у декількох роботах відомого японського художника - графіста у жанрі Укійоє Утагава Хірошіге. Наприклад, дві роботи з серії “Птахи та квіти” – “Горобці та засніжені камелії” , і “Синиця на гілці камелії”. Червоні камелії можна побачити в роботах учня Утагава Хірошіге Сігенобу, який прийняв псевдонім Хірошіге II, у праці з назвою “Камелія в Хоріноучі у східній столиці”.

Після відкриття Японії для світу у 1858 році, коли на острів прибув американський командор Пері, стався спад популярності камелії тому що японці стали копіювати усе з заходу і камелія поступилася іноземним квітам, і з часом стала сприйматися молодим поколінням як квітка для кладовищ. З руйнуванням феодалізму багато самураїв, як були зберігачами культури вирощування камелії, втратили свої колекції. Через століття, у 1958 році група небайдужих квітників до содової культури і історії Японії, разом з італійським колегою Франко Гарарді вдалося відновити традицію вирощування камелії самурайського клану Кумамото. Ця група знайшла близько сотні сортів цієї рослини, багато з яких росли на стародавніх могилах.

Відомий не тільки в Японії, а і за її межами, японський поет періоду Едо, працюючий у жанрах хокку і ренга Мацуо Басьо писав про камелію наступне:

“Це соловей

зронив свою шапочку? -

Пелюстина камелії!” [11].

Точної дати появи камелії у Європі не має, приблизно називають 1550 – 1730 роки. Існує багато версій походження, одна з яких пов’язана з помилкою через схожі назви чаю та декоративних камелій, які в китайській мові позначаються одним і тим самим ієрогліфом “ча”. Коли китайський торговець

привіз замість чайних кущів декоративну камелію. Якби так ні було, камелія мала великий попит у європейській, особливо англійській еліті, і XIX століття стало для цієї рослини “Золотим віком”. Європейцям подобались махрові квіти, схожі на чайні троянди, але було помилково прийнято те, що камелія морозостійка, через що її було складніше вирощувати і поступово через це і інші події у світі, наприклад Перша світова війна і заперечення вікторіанського стилю XIX ст., попит на камелію впав і у XX столітті про неї майже забули.

Шанувальницею камелій була дружина Наполеона Бонапарта Жозефіна. На портреті митця Барона Франсуа Паскаль Симона ми можемо її побачити з букетом цих квітів, який дуже символічно підібраний по кольоровій гамі.

Камелія залишила і літературний відбиток у європейській культурі. Багато письменників і поетів згадували цю рослину у своїх працях, в число яких входив і член Французької академії Олександр Дюма (син) з романом “Дама з камеліями” в основу якого полягла реальна історія відомої французької куртизанки Марі Дюплессі, в яку був закоханий Олександр Дюма – син. Камелія була головною квіткою французьких куртизанок: біла камелія на корсеті куртизанок говорила про те, що вночі сьогодні вона вільна, а червона навпаки говорила про зайнятість. Дюплессі завжди з’являлася у театрі з камеліями, 5 днів з красними, а в інші дні місяцю – з білими. Інші квіти Марі не признавала і усі свої кімнати прикрашала камеліями. І хоча дівчина у віці 23 років померла від туберкульозу, її прізвисько “Дама з камеліями” яке вона отримала від постачальниці цих квітів мадам Баржи, увійшло в французьку культуру і надалі так називали усіх гарних жінок, що залучаючи до себе молодих хлопців. Деякий час у заможних паризьких дам була мода на відвідування кладовища і покладати камелії на могилу Марі Дюплесі. А сам роман Дюма справив неймовірне враження на італійського композитора Джузеппе Верді, який склав на основі його сюжету оперу “Травіата”. Червона квітка камелії стає символом розбитого серця і великого кохання, коли героїня опери дає її своєму коханцю. Після великого успіху опери, актриса Аделіна

Патті, що грала в ній, взамін троянди обирає своєю улюбленою квіткою камелію.

В США ця рослина з'явилася в кінці XVIII ст. і через не спроможність американських чайних плантацій витримати конкуренцію з азійськими, більшу популярність отримала декоративна камелія, яку спочатку вирощували у теплицях Нью-Йорка, Бостона та Філадельфії, а потім на південних плантаціях США. Але в той час, коли попит на цю рослину почав зменшуватись на Європейському континенту, у США сталося так сам на деякий час поки у 1930 роки не було організовано Суспільство азалій та камелій Америки, частина якого після реорганізації утворила Американську спілку камелій. У 1946 році ця спілка випускає свою першу збірку статей. Серед головних задач спілки можна виділити: підтримка культури розведення камелій, реєстрація сортів, організація лекцій селекціонерів та виставок. Якщо у минулому головний акцент робився на змагання серед селекціонерів, хто зможе виростити камелію найбільш ідеальної форми, то зараз все більше людей ставлять за мету естетичну насолоду до живих та неформальних камелій. Нове покоління вчених, селекціонерів і просто любителів садівництва пробують схрещувати нові види камелій, привезених з Китаю. А такі вчені, як Такаюкі Танака і Кумамото використовують молекулярну біологію, щоб розшифрувати фамільне древо цієї квіткої, для виведення нових кольорів, наприклад синіх камелій, тому що ця рослина не може виробляти пігмент синього кольору [70].

У американській культурі та історії камелії, можна виділити цікавий і водночас жахливий факт, коли у XIX – XX ст. члени американської радикально-расистської організації схожої на “Ку-клукс-клан” використовували японську камелію як символ білої раси і називали себе “Лицарями білої камелії”. Засновник цієї організації був Алквіад де Блан, і якщо до “Ку-клукс-клан” входила більшість людей із нижчого суспільства, то до “Лицарі білої камелії” входили люди з вищого суспільства, такі як: медики, землероби, редактори газет, судді та офіцери [61].

Чеський художник, ілюстратор та ювелірний дизайнер Альфонс Муха для п'єси Дюма “Дама з камеліями” у 1896 році розробив афішу, на якій зобразив витончену фігуру жінки, одягненої у білий одяг на фіолетовому фоні із зорями. У руці жінка тримає білу камелію, таку ж ніжну і витончену, як фігура самої жінки.

Камелія є улюбленою квіткою Коко Шанель і символом модного будинку “Chanel”. За одною версією, в перше Коко Шанель зацікавилася цією квіткою після знайомства з романом Олександра Дюма “Дама з камеліями”. Крім того, у камелії був відсутній аромат і це значило, що він не змішувався б з її відомим парфумам Chanel №5. Любов засновниці модного дому до камелій проявлялася не тільки у моді, а і в оздобленні будинку: розпис, вишивка, ширми. Камелія фігурує в усіх виробках модного дома, починаючи від одягу до косметичних виробів. Ця рослину можна побачити на сукнях у вигляді брошки чи вишивки, на гудзиках твідових жакеті, на сумочках, гаманцях, і навіть на сонцезахисних окулярах. Камелії присвячена ціла лінія модного дома Chanel, яка налічує 72 вироби.

Розділ 4

“FLEUR DE LYS” ЧИ “FLEUR DE LIS”? ПОМИЛКИ ПРИ ТРАКТУВАННІ ОДНОГО З НАЙПОПУЛЯРНІШИХ ГЕРАЛЬДИЧНИХ СИМВОЛІВ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

4.1. “Fleur-de-lys” – поява та значення у європейській культурі. Давні греки пов’язували квіти ірису з богинею Іридою, богинею веселки. Таку назву квітці дав давньогрецький лікар Гіппократ, а само слово ірис з грецької перекладається як веселка. Зображення ірису були знайдені на фресках на острові Крит. Пізніше Карл Ліній зберіг давньогрецьку назву цієї квітки і з цього часу вона офіційно називається ірисом. Ірида вісниця з небес, що передає новини людям від олімпійських богів, літаюча так швидко, що звичайний смертний може бачити тільки веселкове світло від її польоту. Веселка в усі часи була символом миру через появу її після грози на фоні безтурботної природи у перших промінцях сонця. Також і квіти ірису асоціюються з умиротворенням, свіжістю сприйняття, новим диханням, очищенням і надією на ліпше майбутнє. Також Ірида нерідко приходила за душами вмираючих жінок щоб супроводити їх в інший світ, через що іриси стали вважатися жіночими квітами. На одній із грецьких фресок XVII століття до нашої ери, зображена німфа Еввідіка, дружина Орфея, що тікає через луг від бога Арістея, і саме на цьому луку їй було приречено померти від укусу змії, а квітка ірису, зображена на її вороту, символізувала приближення смерті. Тому з давніх часів іриси ще висаджували на могилах померлих і ця традиція до наших часів збереглася у деяких провінціях Туреччини.

Археологічні знахідки і пам’ятки культури говорять про те, що квітка іриси використовувалася в якості символу ще у давніх цивілізаціях, наприклад у давньому Єгипті, куди ця квітка за припущеннями вчених була завезена із території сучасної Сирії у XVI столітті до нашої ери під час правління фараона Тутмоса I.

В українській традиції ця квітка відома під назвою півники, через схожість з такою твариною, а у Болгарії, Сербії та Хорватії їх називають квітками перуніка на честь слов'янського бога Перуна.

Ця квітка є породженням найбільших спорів на непорозуміннях серед наукової спільноти. Широко відомий символ королівського двору Франції геральдична лілія насправді є не квіткою лілії, а квіткою ірису. У західноєвропейській художній традиції іриси асоціювалися з болотами, берегами рік і рукотворними ставками монастирських комплексів де і росли ці квіти. І саме з болотами пов'язана одна з легенд виникнення геральдичної лілії, яка спершу була ірисом. Золотий ірис за однією з легенд стає символом та емблемою великого короля франків Хлодвіга Меровінга у V столітті нашої ери, коли будучи ще язичником, попав зі своїм військом у пастку між військами готів і річкою Рейн. Король звернув увагу на зарослі болотного ірису жовтого кольору, що проростали майже до протилежного берега, і зробивши висновки, що ця квітка росте тільки на мілководді, вирішив ризикнути і повести своє військо вбрід, через що і отримав перемогу. На сторінках Часослова Бедфорда 1423 році якраз можна побачити зображення Хлодвіга з трьома золотими ірисами. Спочатку, цей символ називався “fleur-de-lys”, що перекладається як “квітка річки Ліс”. Французький король Людовик VII за деякими даними приймає символ Хлодвіга і змінює подальшу історію цієї емблеми, назвавши його своїм іменем “fleur de Louis” (квітка Людовика), через що виникла назва вже відомої геральдичної лілії “fleur de lis”, що перекладається як “квітка лілії”. Перше припущення через неправильне трактування геральдичної лілії робить французький натураліст, лінгвіст і автор монументального Лангедокського словника П'єр Огюстен Буассьє де Сованжде Лакруга (1710-1795 рр.). Він висунув теорію про те, що назва “fleur-de-lys” має відсилання до річки Ліс, у долини якої з давніх часів росли жовті водяні іриси, а не лілії. Але так чи інакше, вже прийняти називати символ французьких королів, золоту квітку – геральдичною лілією, тому про значення цього геральдичного символу з часів Людовика VII, я аналізую у розділі квітки лілії.

Але варто звернути увагу на те, що у іншій культурі цей геральдичний знак має ототожнення саме з квіткою ірису. Італійське місто Флоренція отримало свою назву від римлян, з латинського слова “florūm” – квітуча. І таку назву місто отримало через рясні зарослі квітучих білих ірисів навколо міста, і саме геральдичний символ цієї квітки зображений на гербі міста, що є актуальним і по наш час. Спочатку, герб прикрашав білий ірис на красному фоні, поки у 1251 році Гельфи не змінили забарвлення герба на червоний ірис на білому фоні. А з 1253 року цей символ карбується на аверсі флорентійських золотих флоринах. Цей символ можна побачити на багатьох будівлях цього прекрасного міста, наприклад на кафедральному соборі Santa Maria Del Fiore, чи на декоративних елементах Palazzo Vecchio і так далі. На гербі правителів Флоренції, відомої на увесь світ родини Медичі також зображений це символ. Нажаль, доволі часто можна зустріти у цій культурі відношення цього символу не до квітки ірису, а до лілії, через те, що цей знак прийнято вважати геральдичною лілією і тут виникає суперечка між символом і його значенням і походженням. Відомий поет Олександр Блок у своїх віршах 1909 року відносив саме квітку ірису до цього міста:

“Флоренция, ты ирис нежный;

По ком томился я один

Любовью длинной, безнадежной,

Весь день в пыли твоих Кашин?

О, сладко вспомнить безнадежность:

Мечтать и жить в твоей глуши;

Уйти в твой древний зной и в нежность

Своей стареющей души...

Но суждено нам разлучиться,

И через дальние края

Твой дымный ирис будет сниться,

Как юность ранняя моя.” [17].

Кашин – це парк у передмісті Флоренції, який відмітився своїм достатком рослин ірису. І образ цього парку також є у віршах Олександра Блока з періоду перебування у Флоренції де також згадуються квіти ірису:

“Толубоватым дымом
Вечерний зной возносится,
Долин тосканских царь...

Он мимо, мимо, мимо
Летучей мышью бросится
Под уличный фонарь...

И вот уже в долинах
Несметный сонм огней,
И вот уже в витринах
Ответный блеск камней,
И город скрыли горы
В свой сумрак голубой,
И тешатся синьоры
Канцоной площадной.

Дымится пыльный ирис,
И легкой пеной пенится
Бокал Христовых Слез...

Пляши и пой на пире,
Флоренция, изменница,
В венке спаленных роз!..

Сведи с ума канцоной
 О преданной любви,
 И сделай ночь бессонной,
 И струны оборви,
 И бей в свой бубен гулкий,
 Рыдания тая!
 В пустынном переулке
 Скорбит душа твоя...” [17].

У християнській традиції іриси на рівні з ліліями стають символом Діви Марії. Вони можуть символізувати як чистоту і непорочність, так і скорботу, біль і сум серця Божої матері о долі свого сина. Квіти білого та синього кольору зображають у сценах Благовіщення, а іриси темного кольору могли супроводжувати П'єту та Успіня, як у роботі Герерда Давіда "Діва з немовлям і чотирма ангелами" де позаду Діви з немовлям росте ірис темного кольору, як символ суму Божої Матере, яке підкреслюється емоціями головної героїні у даній роботі. Також листя цієї рослини своєю формою нагадують меч, тим саме ототожнює рослину з сімома мечами, що пронизують груди і символізують сім скорбот Богоматері.

У роботі фламандського художника Гуго ван дер Гус "Різдво" (Вівтар Портрінарі) у нижній частині роботи зображено вазу з квітами. Білі іриси символізують чистоту, помаранчеві лілії – символ Страстей, темні іриси і квіти водозбіра символізують страждання Богородиці, а форми листя іриса є сімома скорботами Богоматері. У іншій роботі автора "Гріхопадіння", яка є частиною Віденського диптиха "Гріхопадіння і спасіння людини" зображено Адама і Єву у Едемському саду, а перед ними ростуть квіти ірису. Сусідство двох сюжетів у диптиху (Гріхопадіння і Оплакування Христа) повинно підкреслити зв'язок між первородним гріхом Адама і Єви і викупленою жертвою Христа.

Роботи німецького митця доби Відродження Альбрехта Дюрера відрізняються точною деталізацією. "Ірис" Дюрера має біологічно точно прорисовані усі органи рослини: квітка, стебель, листя та корінь. Окрім

гербарного зображення німецького митця, квіти ірису є у роботі “Мадонна з ірисами”.

Іриси у живописі знаходять місце у квіткових букетах станкових натюрмортів та зображень у квіткових гірляндах. Особливістю даних сюжетів є те, що в них зображені квіти, які ростуть у різні пори року, та мають велике смислове значення. Наприклад, роботи Ян Брейгеля старшого “букет із ірисів, тюльпанів, троянд, нарцисів і рядчиків у глиняній вазі”. Сам Ян Брейгель ввійшов в історію мистецтва як Брейгель Квітковий, за велику майстерність в зображенні квітів. Також він вважається родоначальником зображень квіткових гірлянд, навколо образу Мадонни – робота “Святе Сімейство”. Учень Ян Брейгеля Даніел Сегерс зобразив ірис у роботі “Квіткова гірлянда. Торжество Амура” і “Квіти у скляній вазі. Алегорія єзуїтів”. У другій роботі кожен вид квітів позначає певного святого, і навіть метелики символізують ангелів і демонів. У “квітковому стилі” працював син Брейгеля старшого – Ян Брейгель молодший. Найвідоміші його роботи де можна побачити квіти ірисів: “букет квітів у делфтській фарфоровій вазі”, “Великий букет з лілій, ірисів, тюльпанів, орхідей та півоній у вазі, декорованій зображеннями Амфітрити та Церери” та “Марія Магдалина у квітковій гірлянді”.

Через клиновидні листя, нагадуючи меч, ірис шанувався в Японії як квітка самураїв. Починаючи з IX століття ці квіти починають вирощувати в імператорських парках та при храмових комплексах, а вже з XVII століття усі люди мали змогу їх вирощувати та просто милуватися у парках. А в сучасній культурі Японії ця квітка є символом свята хлопців, який відзначають 5 травня. У мистецтві Японії треба відокремити роботи Кацусіка Хокусай “іриси і птах”, Огата Корін “іриси”, Косон Охара “ірис і зимородок” та “іриси”. Також в Японії є сад Horikiri Shobu, в якому росте близька 200 видів цих квіт. У живописі цей сад відзначився у роботах Хороши Йошида “сад ірисів в Хорікірі” та Утагава Хіросіге “іриси в Хорікірі”.

І закінчити цей розділ хотів би роботами двох видатних митців, таких як Ван Гог та Клод Моне. У роботі “Іриси” Ван Гог обрав незвичний ракурс, який

властивий більше японському мистецтву ніж західноєвропейському. Ван Гог на фоні синіх ірисів малює одну квітку білого кольору, як символ самотності.

Клод Моне мав власний сад, в якому також росли іриси, які він зобразив у багатьох роботах: “Сад ірисів в Жеверні” (1899-1900), “Клумба з ірисами в саду художника” (1900), ”Сад/Іриси” (1900), “Бузкові іриси” (1914-1917), “Доріжка ведуча через іриси” (1914-1917), “Жовті іриси” (1914-1917) та “Іриси і водяні лілії” (1914-1917). Сад для Клод Моне займав важливе місце і його житті і творчості. У свої роботах, митець передає чистоту фарб, різноманіття відтінків, повітряне середовище та швидкоплинність краси квітів.

4.2. “Fleur de lis” – від християнського символу до королівської емблеми. Лілія є неоднозначною квіткою, що відобразилася у різних епохах, культурах та різних сферах людського життя. Це одна з тих рослин, що мають досить суперечливі символічні трактування. Лілія у різних культурах та хронологічних періодах символізує такі поняття, як життя і смерть, незайманість та плодючість, жіночі і чоловічі принцип, скромність та розкіш. Через списоподібну форму маточки , а також сильного специфічного аромату, у давніх традиціях Єгипту, Греції та культур близького сходу вона стає символом плодючості та еротичної любові. У біблійському тексті Пісні Пісень лілія згадується як еротичний і інтимний символ: “Як лілея між тереном, так подруга моя поміж дівами!” [14, 2:2], а також у іншій главі цього тексту можна знайти таке порівняння, - “Твоє лоно немов круглотачена чаша, в якій не забракне вина запашного! Твій живіт сніп пшениці, оточений тими лілеями!” [14, 7:3]. У інший період, лілія могла бути символом святого, так наприклад вона стала емблемою Святого Домініка, якого ми можемо побачити разом з цим символом в руках у роботі іспанського живописця Коельо Клаудіо ”Св. Домінік де Гусман”. Чи як символ досконалості ця квітка постає у творчості англійського драматурга Вільяма Шекспіра. У історичній п’єсі Король Джон говориться про те, що сміховинною надмірністю та марною тратою часу є спроба золотить золото вищої проби і красити лілію. Тим саме англійський драматург натікає на

безглуздість поліпшувати те, що не потребує у поліпшені [51, С. 5-81]. У цих прикладах видно, як квітка лілії набуває різних значень у різні часові періоди.

У європейській традиції лілія ототожнюється з християнською релігією, як символ чистоти, скромності, невинності та надією на спасіння. У цьому сенсі, у відомій Нагорній проповіді, Христос обіцяє райські лілійні поля тим, хто буде слідувати його заповідям, і у тексті Пісні Пісень він ототожнює самого себе з цією квіткою: "Я саронська троянда, я долинна лілея!" [14, 2:1], де лілія виступає як символ святості та близькості до Бога.

В Євангелії від Матвія лілія символізує досконалість і довіру до Бога: "І про одяг чого ви клопочетесь? Погляньте на польові лілеї, як зростають вони, не працюють, ані не прядуть. А Я вам кажу, що й сам Соломон у всій славі своїй не вдягався отак, як одна з них." [13]. Ці слова підкреслюють значущість прихованої краси, смиренності та лагідності, а не зовнішні ефектності вигляду.

З епохи Відродження лілія з'являється у витворах мистецтва як символ благої вісті. Лілія – це квітка Діви Марії, а також багатьох святих: Франциска Ассизького, Домініка, Хоми Аквінського, Альберта Великого, св. Йосипа Обручника, батьків Діви Марії – Йоакима та Анни. Також вона є атрибутом Архангела Гавриїла, який приніс Діві Марії вість о непорочному зачатті і наступному народженні Спасителя. У "Благовіщенні" відомого італійського митця Сандро Боттічеллі, стебла з п'ятьма квітами, які зображені у різних стадіях цвітіння, як розпущені, так і у бутонах, зображені дуже точно і реалістично, і знаходяться в руках архангела, який приклав коліно перед Марією. Мистецтвознавець Т. К. Кустодієв наступним чином описує цю роботу: "Ангел тут - вісник, який приніс містичне передбачення. Він схилив коліно, але вся постать сповнена нервовим трепетом. У його руці - величезна лілія, символ невинності, під вагою її квітів згинається довге стебло. За плечима ангела клубочиться прозора вуаль, а біля ніг вихором розкидався рожевий одяг. Піднімаючи обличчя, він простягає до Мадонни руку, і підкоряючись жесту пророкування і застереження, назустріч його руці мадонна простягає свою" [47, С. 536]. У іншій роботі відомого італійського діяча

Леонардо да Вінчі “Благовіщення” повторюється композиція побудови картини. У відміну від роботи Боттічеллі, Леонардо да Вінчі зображує Діву Марію не в сум'ятті. Сидячи за прядкою, вона досить спокійно сприймає Добру звістку. На стеблі лілії, що знаходиться перед обличчям архангела, сім квіток (число Бога). Також цей сюжет зобразив фламандський митець епохи раннього Відродження Ян ван Ейк “Благовіщення”.

Окремі частини рослини ототожнюють окремі якості Богоматері. Прямий стебель – Божий розум, біла квітка – чистоту, поникле листя – скромність, а сам аромат – Божественність.

У християнській традиції потрійна лілія є символом Трійці і трьох чеснот: Віри, Надії і Милосердя. А у звичайних портретах квітка лілії у руках, зачісці чи сукні юної дівчини говорило про її незайманість.

У великій віттарній картині Сімоне Мартіні із флорентійської Галереї Уффіці є ваза з квітами лілій, які формою високого стебла з прямим вигином повторюють форму вигину крил і плаща Гавриїла. У роботі Вітторіо Карпаччо “Молодий Лицар” три білі лілії символізують духовні якості молодого лицаря. На картині Чарльза Остіна Коллінза «Convent Thoughts» (1851 р.) зображено монахиню у саду, яка подібна ліліями, які її оточують, чиста та тендітна. Дітей серед садових клумб з квітучими ліліями зобразив Ж.С. Сарджент у роботі “Garden Study of the Vickers Children ” (1884 р.), де лілії символізують дитячу чистість і спокій.

Визначний митець-символіст Михайло Врубель у картині “Прімавере” створив образ меланхолічно-поетичної жінки – лілії. Форми ніжних квіток і стебел білих лілій перетікають у пасма жіночого волосся, бліде тонке обличчя було подібно до тонких напівпрозорих пелюстків. Даний прийом раніше Врубель використовував у рослинних орнаментах бічних прибудов Володимирського собору, зливаючи тварини і квіткові форми. Дослідник і мистецтвознавець А. О. Русакова зазначила, що Врубель «ніколи не впадав у містичну квіткову символіку на кшталт Новаліса, підхоплену низкою поетів і художників кінця століття. Ні тут, ні надалі при роботі над «світськими»

декоративними композиціями не спокушався він і еротичним зіставленням квіткових форм з формами жіночого тіла, як це робили Гюїсманс у своїй прозі та безліч майстрів західноєвропейського модерну – у живописі, графіці та прикладному мистецтві» [31, С. 43].

Як вже було зазначено у одному з попередніх розділів, трактування геральдичної лілії, коли під чим знаком сприймали квітку лілії, а не ірису, є хибним. Але так чи інакше, саме з часів Людовика VII геральдична лілія стає королівським символом і під цим знаком уявляють квітку лілії, тому хочеться більш детально саме з цього часу розглянути де цей символ був застосований, та який вплив мав на культуру різних країн. Одним з перших кольоровим зображенням, що зберігся є герб Капетингів у вітражі Шартрського собору у місті Шартр, та витражі Буржинського собора у Франції. Принт з геральдичною лілією митці зображали на одязі та різних елементах меблів. Наприклад, “портрет Короля Франції Людовика XV” придворний митець Луї-Вішель ван Лоо зобразив королівський символ на одязі короля та подушці біля нього. Також на подушці цей символ зображено на “портреті Марії Лещинської, королеви Франції” авторства Шарля ван Ло.

У архітектурі елемент Флер де лис мав великий попит і на багатьох спорудах можна його знайти. На передньому фасаді собору Св. Петра і Павла в Труа, де було прийнято устав ордену тамплієрів, є деталь фриза з флер де лис. У Святій Капелі (фр. Sainte Chapelle) своди окрашені у синій колір і орнаментовані позолоченими вставками, що повторюються, у вигляді стилізованої квітки лілії. Геральдична лілія прикрашає один з найгарніших та великих замків Франції – замок Шамбورد (Chambord). Якщо у минулих прикладах цей символ зображувався на плоскій поверхні, то у цьому замку геральдична лілія зображується у вигляді окремих скульптурних композицій, що виглядають як і сам замок дуже монументально.

З XIV по XVIII століття англійські королі також використовували геральдичну лілію на гербах щоб позначити на свої права на французький трон. Окрім герба, цей символ зображено на багатьох елементах декору, прикрас,

одягу та архітектурних спорудах. Наприклад, флер де ліс є у вітражі у каплиці Святої Трійці Уімбрського міністерства та на ґратах паркану Букінгемського палацу у Лондоні.

Окрім королівських гербів, геральдична лілія була символом багатьох громад, міст, маленьких поселень та інших. В Австрії з 2150 гербів, на 88 є геральдична лілія. Серед французьких міст цей символ є на гербах Ліллю, Сен-Дені, Брест, Кале, Клермон-Ферран та інших. В США цей символ можна зустріти у містах вздовж річок Міссісіпі та Міссурі (чи поруч з ними). Як правило, це території, які були заселені у часи французької територіальної імперії, наприклад сучасні міста: Батон-Руж, Детройт, Лафайет, Луїсвілл, Новий Орлеан, Оушен-Спрінгс, Сент-Луїс та інші. Через вплив французької колонізації, флер де ліс є на гербах та стягах канадських міст: Квебек, Монреаль, Шербук, Труа-Рів'єр та інші. У бразильському місті Жоїнвіл на стязі та гербі є геральдична лілія, тому що саме місто назване на честь Франсуа Орлеанського, принца Жуанвіля, сина короля Франції Луї-Філіппа I, який одружився з принцесою Бразилії Франциске у 1843 році.

Як на початку вже зазначалось, лілія має суперечливе значення і окрім позитивних трактувань вона мала негативні. У Європі символом геральдичної лілії правителі таврували ворогів, зрадників та жінок легкої поведінки. Такий сюжет є у відомому романі Олександра Дюма "Три Мушкетери", де автор приділив немало увагу клейму у вигляді лілії на плечі підступної героїні Міледі. І хоча в наш час татуювання у вигляді флер де ліс символізує благородство, ніжність, крихкість і жіночу красу, у деяких країнах Західної Європи такий малюнок на тілі людині може трактуватися не досить добре.

Маврикій рабів клеймили символом геральдичною лілією коли їх наказували за втечу чи крадіжку їжі [66, С. 15]. Також таке клеймо за правопорушення рабів використовували у французькій Луїзіані та інших французьких поселеннях у світі. Наприклад, кодекс Луїзіани 1724 року говорив: XXXII. The runaway slave, who shall continue to be so for one month from the day of his being denounced to the officers of justice, shall have his ears cut off,

and shall be branded with the flower de luce on the shoulder: and on a second offence of the same nature, persisted in during one month from the day of his being denounced, he shall be hamstrung, and be marked with the flower de luce on the other shoulder. On the third offence, he shall suffer death" [62] (переклад: XXXII. У раба-втікача, який залишатиметься таким протягом одного місяця з дня, коли про нього донесли до судових виконавців, відріжуть вуха і клеймлять квіткою де ліс (лілією) на плечі, а на другий злочин того ж характеру, скоєного протягом одного місяця з дня його засудження, він повинен бути підколотим і відзначений квіткою де ліс на іншому плечі. За третє порушення він має зазнати смерті). Цей кодекс є підтвердженням того, що геральдична лілія мала не тільки значення чистоти і доброти, але і відзнакою покарання і нечистості.

У сучасній художній літературі цей символ фігурує у містичному детективі американського письменника Дена Брауна "Код да Вінчі", виданий у 2003 році, а кількість проданих примірників станом на 2009 рік становила 81 мільйон.

У кіномистецтві символ геральдичної лілії використали у космічній сазі "Зоряні війни" для позначення планети Набу. А у серії фантастичного роману Анджея Сапковського "Відьмак" флер де ліс використали у якості емблеми Королівства Темерія.

Найбільшу популярність в наш час набирають серіали і в одному відомому американському серіалі "The Originals" (Первородні), який розробила Джулі Плек і є спін-офом іншого серіала "Щоденники вампіра", у логотипі є геральдична лілія, яка представляє родинну первородних вампірів. Лілія символізує єдність, тому що вона використовується для позначення клятви трьох братів і сестри Макайлесенів, яку вони дали один одному щоб залишитися разом завжди і навічно. Події розвертаються у місті Новий-Орлеан, і цікав той факт, як і раніше зазначалося, що на стязі цього міста також є символ флер де ліс.

В культурі Японії на початку квітка лілії вважалася занадто яскравою та помітною, тому мала символ провінційності та поганого смаку. Японці

цінували витонченість та делікатність, а лілії були протиставленням цих принципів через сильний аромат та розмір бутонів. Але з часом зневага до цієї квітки зникла і вона отримала зовсім нове значення. Після зміни зовнішньої політики у ХІХ столітті, квітка лілії стала символом відкритості країни для контактів із зовнішнім світом.

У мистецтві цієї культури ця рослина з'являється у роботі Кацусіка Хокусай "Лілії" та у двох роботах Утагава Хіросіге "В саду з ліліями" та "Японська летуча риба, білий горбиль і квітка лілії". У сучасній культурі Японії також можна знайти згадку про геральдичну лілію, а саме у відомій у всьому світі грі "Pokémon X&Y" де назва злодійки покемона Лісандра є латинізованою назвою геральдичної лілії. Взагалі, ця гра була розроблена під натхненням французької культури і окрім прообразу геральдичної лілії в грі є відображення таких пам'яток, як Ейфелева вежа, музей Лувр та камні Карнака [55].

І завершити цей розділ я віршем відомої поетеси з українським походженням Ахматової Анни Андріївни під назвою "Лілії":

“Я лилий нарвала прекрасных и душистых,
Стыдливо-замкнутых, как дев невинных рой,
С их лепестков, дрожащих и росистых,
Пила я аромат и счастье и покой.

И сердце трепетно сжималось, как от боли,
А бледные цветы качали головой,
И вновь мечтала я о той далекой воле,
О той стране, где я была с тобой...” [6].

Висновки

Таким чином, в результаті проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. Флористична символіка мала велике значення в культурах різних країн світу та в кожному історичному періоду. Ці символи мали відображення у міфології, фольклорі, художній та науковій літературі, образотворчому та парковому мистецтві, архітектурі та інших. Ми зустрічаємо їх також у сучасній культурі.

2. Через флористичні символи люди висловлювали свої почуття, настрої, відношення навколишнього світу. Так наприклад, найчастіше відчуття кохання згадується в культурі та виражається через квіткові символи. Саме так символ троянди в сучасній культурі прийнято вважати виразом найсильніших та палких почуттів. Даруючи букет з цих квітів, людина висловлює щирі та добрі думки по відношенню до іншої людини. За сучасними значеннями символів стоїть велика історія з трансформуванням їх у різних епохах. Ще з давніх часів троянда постає як символ кохання у давньогрецькому міфі про Адоніса та Афродіту, а у світовій культурі сьогодення активно транслюється у сучасних видах мистецтва (музиці, рекламах, відео кліпах та інших формах). Специфіка трактування флористичних символів напряду залежала від багатьох обставин кожної культури. Це залежало від багатьох факторів, починаючи з біологічних властивостей і закінчуючи географічним положенням країни та історичними подіями. Наприклад, квітка лотоса через біологічні властивості та можливість рости у болотистій місцині та у брудній воді, в культурах Індії та Китаю набуває символу чистоти. Квіти хризантеми через здатність цвісти у холодні осінні дні, коли інші квіти гинуть, у китайській культурі наділяли символом довголіття. А через зовнішню схожість квітів соняшника з сонцем, як у культурі індійців, так і у європейських культурах, ці квіти мали однакове символічне значення.

3. В кожній культурі квіткові символи мали власну форму візуалізації. Так, квітка маку в європейській культурі та з недавніх часів в культурі України стала символом пам'яті та шанування загиблих у війнах. На прикладі української культури, можна побачити як ця квітка відобразилася у візуальній формі, а саме був розроблений дизайн цієї емблеми. Однак, один і той самий квітковий символ міг трактуватися у різних культурах по різному, і навіть символ пам'яті у формі квітки маку у культурах Великобританії та Китаю мали свої культурні значення, через що могли виникати непорозуміння та скандали у зустрічі цих символів.

4. У художньому мистецтві квіти мали не менше значення і по своїй ролі у картинах могли поступитися тільки людині. А в культурі моди, квіти ставали символами цілих модних будинків та модних колекцій. Наприклад, квіти конвалій були символом натхнення для французького модельєра Крістіана Діора у розробці свої колекцій, а квіти камелії стали символом французького модного будинку Chanel.

5. З XVIII століття все більше вчених приділяють час для вивчення геральдичного символу “fleur de lis” і приходять до висновку, що в цю емблему закладений символ квітки ірису, а не лілій, як це прийнято вважати. Так чи інакше, королівський символ лілії отримав більше інформаційне забарвлення та відобразився у багатьох формах культури, починаючи з легенд, і закінчуючи архітектурними формами. І я вважаю, що зараз цей символ вже не можна відносити до однієї квітки, тому що він став уособленням двох різних флористичних символів і у цьому полягає його особливість. Для одних це квітка ірису, а для інших – лілії, тим самим цей геральдичний знак стає універсальним символом і взірцем багатьох значень та форм відображення у світовому контексті.

Список джерел та літератури

1. Адамчик М. В. Роза. Архитектура. Минск: Харвест, 2004. 624 с.
2. Алешин В. На лепестках цветов написано посланье: цветы как символ в искусстве. 2016. (дата звернення 10.09.2021) URL: <https://vakin.livejournal.com/1256075.html>.
3. Анисимова О. Принеси мне подсолнух. Montale. 2020. (дата звернення: 05.08.2021) URL: <https://proza.ru/2020/01/15/1389>.
4. Аошунан Т. Китайская картина мира. Язык, культура, ментальность. М.: Языки славянской культуры, 2004. 240 с.
5. Ахматова А. Высокие своды костела. (дата звернення: 10.06.2021) URL: <https://www.culture.ru/poems/10324/vysokie-svody-kostela>.
6. Ахматова А. Лилии. (дата звернення: 02.09.2021) URL: <http://ocls.kyivlibs.org.ua/ahmatova/verses/verses/369.htm>
7. Ахматова А. Обман. Слова. (дата звернення: 10.06.2021) URL: <https://slova.org.ru/ahmatova/obman/>
8. Бабочки и хризантемы. Японская классическая поэзия IX-XIX веков.: LiveLib. (дата звернення 02.09.2021) URL: <https://www.livelib.ru/quote/1147533-babochki-i-hrizantemy-yaponskaya-klassicheskaya-poeziya-ixxix-vekov-bez-avtora>.
9. Бамбук в снегу. Корейская лирика VIII-XIX веков. (пер. с корейского Жовтис А.) М. Наука. Главная редакция восточной литературы, 1978. 327 с.
10. Басё М. По тропинкам Севера, Перевод: В. Маркова. Азбука-классика , 2007, 288 с.
11. Басьо М. Поезії, переклад Генадія Туркова. Київ: Дніпро, 1991. 174 с.
12. Библия. Иов (14:2) (дата звернення: 31.08.2021) URL: <http://allbible.info/bible/sinodal/job/14#2>.
13. Библия. От Матфея (6:28) (дата звернення 01.09.2021) URL: <http://allbible.info/bible/sinodal/mt/6#28-29>.

14. Библия. Песни Песней (дата звернения: 01.09.2021) URL: <http://allbible.info/bible/sinodal/so/2#1>.
15. Библия. Псалтирь (дата звернения: 05.06.2021) URL: <http://allbible.info/bible/sinodal/ps/102#15>.
16. Бион. Плач об Адонисе // Мерзляков А. Ф. Стихотворение. Ленинград: Советский писатель, 1958. (библиотека поэта большая серия) 144-147 с.
17. Блок А. А. Флоренция. (дата звернения: 15.08.2021) URL: <http://blok.lit-info.ru/blok/stihi/italyanskije-stihi/007.htm>.
18. Брагинский И. Ирано-таджикская поэзия. Москва: Художественная литература. 1974 140 с. (дата звернения: 15.06.2021) URL: <https://litlife.club/books/241967/read?page=1>.
19. Ван Гог. Письма к Теодору Ван Гог. (дата звернения 02.07.2021) URL: http://vangogh-vincent.ru/van-gogh-letter_17.html.
20. Вишну-Пурана: кн. I, гл. IX, шлоки 115–116 (пер. с санскрита Т. К. Посовой). СПб.: Издательство «ОВК», 1995, 256 с.
21. Гопалатапани-упанишада, глава 2, текст 80 (дата звернения 03.06.2021) URL: <https://vedatext.com/gopala-tapani-upanishad>.
22. Данилевский Н.Я. Россия и Европа. СПб., 1991, 321 с.
23. День Ландыша во Франции. Travelcalendar. (дата звернения: 03.08.2021) URL: <https://travelcalendar.ru/den-landysha-vo-francii/>
24. Забозлаева Т.Б. Великая тайна одеваться к лицу. СПб.: Лениздат, 1992, 187 с.
25. Жунжун Г., Хайюнь Я. Различия культурных коннотаций фитонимов в русском и китайском языках // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2020. (дата звернения :01.09.2021) URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razlichiya-kulturnyh-konnotatsiey-fitonimov-v-russkom-i-kitayskom-yazykah>.
26. Золотницкий Н.Ф. Цветы в легендах и преданиях. Москва, 1913, 272 с.

- 27.Изотова Н. Н., Лихолетова О. Р. Культура подарков как отражение этнокультурной самобытности японцев. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. 72 с.
- 28.Каден Н. Н., Терентьева Н. Н. Этимологический словарь научных названий сосудистых растений дикорастущих и разводимых в СССР. М.: изд-во МГУ, 1979, 57 с.
- 29.Корейские предания и легенды: из средневековых книг. Москва: Художественная литература, 1980, 285 с.
- 30.Кун Н. А. Легенды и мифы древней Греции (дата звернения: 18.09.2021) URL: <http://lib.ru/MIFS/greece.txt>.
- 31.Леонова Н. Е. Образ лилии в искусстве модерна и в поэзии И. Ф. Анненского / Вестник Новгородского государственного университета. 2010, 43 с.
- 32.Лотман Ю. М. Символ в системе культуры. М., 1996, 148 с.
- 33.Лоуренс Д. Г. Запах хризантем. М., АСТ, 2011, 320 с.
- 34.Малявин В. В. Китайская цивилизация. М.: Астрель, 2000.
- 35.Мунтян О. Флористична символіка як форма візуалізації культури // І Верниковські читання (2021): Матеріали Наукових читань пам'яті Марата Верникова. 2021, 111 с.
- 36.Мэй В.Д. Анализ пиона, символизирующего богатство // Журнал университета Хэцзэ. 2020, 39 с.
- 37.Наринская А. Коммерсантъ Weekend. 2009, 10 с.
- 38.Размышления о пеонах. Садовый мир. (дата звернения: 01.09.2021) URL: <http://sadvymir.ru/content/articles/6074/>.
- 39.Результати конкурсу перекладу. Facebook-сторінка Посольства Канади в Україні. 2015 (дата звернення: 18.09.2021) URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=456664697821726&id=270529536435244.

40. Ронсар П. (пер. В. Левики) (дата звернення: 10.06.2021) URL: <https://agolf.livejournal.com/21939.html>.
41. Салига Т. Слово на могилі Івана Франка (дата звернення 09.09.2021) URL: https://students.lnu.edu.ua/periodicals/jaroslov/archive/no_6/frankiyana/#frag_2.
42. Свасьян К.А. Проблема символа в современной философии. Ереван. Изд-во Армянской ССР, 1980, 258 с.
43. Сон в нефритовом павильоне / пер. Рачков Г., Москва: Худ. лит., 1982, 768 с.
44. Средневековые корейские повести. Повесть о Чон У Чхи. М. Изд-во восточ. лит., 1960. 287 с.
45. Троцев А.Ф., Никитина М.И. История цветов. Корейская классическая проза. СПб. Худ. лит., 1999, 656 с.
46. Удивительное слияние двух браслетов / пер. Никитина М.И., Троцев А.Ф., Москва: Изд-во восточ. литер., 1962. 124 с.
47. Холл Д. Словарь сюжетов и символов в искусстве. Москва: КРОН-ПРЕСС, 1996, 657 с.
48. Чайковский П.И. Стихи. (дата звернення: 04.09.2021) URL: <https://chaikovskiyonline.blogspot.com/2014/09/stihi-chaikovskogo.html>.
49. Чжао Л. Ц. Строфы изграненой яшмы / пер. с кит. Басманова М. Москва: Худ. лит., 1974, 106 с. (дата звернення: 18.09.2021) URL: <http://www.vekperevoda.com/1900/basmanov.htm>.
50. Чжун К.М. Облачный сон девяти. Москва: Гос. изд-во худ. лит., 1961. 396 с.
51. Шекспір В. Король Джон. перекл. з англ: Дмитро Паламарчук // Вільям Шекспір. Зібрання творів у 6-ти томах: Том 3. Київ: Дніпро, 1985, 574 с.
52. Щеглов И. Народ и театр: очерки и исследования современного народного театра. 1911, 273 с.

- 53.Cacciottolo M. Oscar Wilde's jail key and letter on display in Malta. 2017
(дата звернення: 04.09.2021) URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-39230065>.
- 54.Christenhusz M. Tiptoe through the tulips – cultural history, molecular phylogenetics and classification of *Tulipa* (Liliaceae). *Botanical Journal of the Linnean Society*. 2013. 328 p.
- 55.Farrell B. How Pokemon's world was shaped by real-world locations. 2015.
(дата звернення: 14.08.2021) URL: <https://www.polygon.com/2015/4/10/8339935/pokemon-locations-tokyo-new-york-unova-france-kalos-region>.
- 56.Forsyth H.K. *The Constant Gardener*. Melbourne University Publishing , 2008, 528 p.
- 57.Gerard R. De bloemen van de keukenhof hebben geen marketing nodig, *De Volkskrant*. 2019.
- 58.Goody J. *The Culture of Flowers*. CUP Archive, 1993, 490 p.
- 59.Jarus O. That Massive Black Sarcophagus Contained 3 Inscriptions. Here's What They Mean. 2018. (дата звернення: 09.10.2021) URL: <https://www.livescience.com/63384-black-sarcophagus-alexandria-inscriptions.html>.
- 60.Kukielski P., Phillips C., Tankard J. *Rosa: The Story of the Rose*. Yale University Press. 2021. 256 p.
- 61.Long C. *Knights of the White Camellia*. Texas. 2021. (дата звернення: 23.06.2021) URL: <https://www.tshaonline.org/handbook/entries/knights-of-the-white-camellia>.
- 62.Louisiana's Code Noir is italicized. *Black Past*. 2007. (дата звернення: 10.09.2021)URL:<https://www.blackpast.org/african-american-history/louisianas-code-noir-1724/>.
- 63.Miller F. Kate Middleton lily of valley: The deadly truth behind most royal wedding bouquets. 2019. (дата звернення: 07.11.2021) URL:

- <https://www.express.co.uk/news/royal/1189370/kate-middleton-lily-of-the-valley-royal-wedding-bouquet-poisonous>.
64. Pavord A. *The Tulip*. Bloomsbury Publishing, 2014. 26 p.
 65. Roux J. *Floriography: An Illustrated Guide to the Victorian Language of Flowers*. Andrews McMeel Publishing. 2020. 224 p.
 66. Saint-Pierre B. *Journey to Mauritius*. Oxford. 2002. 279 p.
 67. Salzmann A. *The Age of Tulips. Confluence and Conflict in Early Modern Consumer Culture 1550—1730*. SUNY Press. 2008.
 68. Seaton B. *The Language of Flowers: A History (Victorian Literature and Culture Series)*. University of Virginia Press. 2015. 234 p.
 69. Siegal N. Where Have 140 Million Dutch Tulips Gone? Crushed by the Coronavirus. *The New York Times* 2020.
 70. The American Camellia Society. (дата звернення: 19.09.2021) URL: <https://www.americancamellias.com/display.aspx?catid=7,229,240>.
 71. The remarkable genus Camellia – Garden Drum. *Garden Drum*. 2016. (дата звернення: 15.08.2021) URL: <https://gardendrum.com/2016/06/12/remarkable-genus-camellia/>.
 72. Wagoner M. *An Insider's Guide to the Best Lily of the Valley Perfumes of All Time*. 2015. (дата звернення: 01.09.2021) URL: <https://www.vogue.com/slideshow/best-lily-of-the-valley-perfumes>.
 73. Way T. *Carnation*. Reaktion Books. 2016. 223 p.